

UNIVERZA NA PRIMORSKEM
FAKULTETA ZA MANAGEMENT KOPER
Univerzitetni študijski program Management

Diplomska naloga

SLOVENIJA V OVSE IN V PAKTU STABILNOSTI

Mentor:

Doc. dr. DRAGO DUBROVSKI

KOPER, 2006

METKA PUTRIH

POVZETEK

Dvajseto stoletje je bilo v Evropi stoletje vojn, v katerih je življenje izgubilo več milijonov ljudi. Končalo se je z razpadom Varšavskega pakta in s krvavo vojno na Zahodnem Balkanu. Zaradi dolgoročnega zagotavljanja varnosti, stabilnosti in miru v Evropi sta bili ustanovljeni OSCE in PS JVE. OVSE je vse-evropski instrument za zgodnje opozarjanje, preprečevanje kriz, reševanje kriz in pokonfliktno obnovo na območju, ki ga pokriva. PS JVE je široko zasnovana, mednarodna politična iniciativa, usmerjena v krepitev sodelovanja med državami Jugovzhodne Evrope. V obe organizaciji je včlanjena in je aktivna v prizadevanjih za varnost, stabilnost in mir v Evropi tudi Slovenija.

Ključne besede: OVSE, PS JVE, globalizacija, mednarodni odnosi, državna varnost in stabilnost, mir, konflikti med državami, demokracija, gospodarstvo, človekove pravice.

ABSTRACT

In Europe, the 20th century was the century of the wars, in which the millions of the people lost their lives. It ended with the disintegration of the Warsaw Pact and the bloody war on the West Balcan. Because of the long-dated assurance of the security, stability and piece in Europe the OSCE and SP SEE were established. The OSCE is pan-European instrument for early warning, conflict prevention, crisis management and post-conflict rehabilitation in its area. The SP SEE is the comprehensive international political initiative at strengthening of the cooperation among of the countries of South East Europe. Slovenia is a member of both of the organisations and is active in the endeavour for security, stability and peace in Europe as well.

Key words: OSCE, SP SEE, globalization, international relations, state security and stability, peace, conflicts among states, democracy, economy, human rights.

UDK 327:355.2(043.2)

VSEBINA

1 Uvod.....	1
2 Mednarodni odnosi	5
2.1 Mednarodni odnosi v globaliziranem okolju.....	5
2.2 Sociologija mednarodnih odnosov	7
2.3 Politika mednarodnih odnosov	8
2.4 Zgodovina mednarodnih odnosov	10
3 Slovenija	11
3.1 Zgodovina Slovenije in njenih aktivnosti v mednarodnih organizacijah	11
3.2 Vloga in položaj Slovenije v globaliziranem okolju	14
4 Organizacija za varnost in sodelovanje v evropi.....	17
4.1 Zgodovinski pregled.....	17
4.2 Organizacija in način delovanja OVSE.....	21
4.3 Vloga in položaj Slovenije v OVSE.....	23
4.4 Perspektive nadaljnjega razvoja OVSE.....	24
5 Pakt stabilnosti za jugovzhodno evropo.....	29
5.1 Zgodovinski pregled.....	29
5.2 Organizacija in način delovanja PS JVE	32
5.3 Vloga in položaj Slovenije v PS JVE	34
5.4 Perspektive nadaljnjega razvoja in delovanja PS JVE	39
6 Sklep	41
Literatura	45

KRAJŠAVE

JVE	jugovzhodna Evropa
EU	Evropska Unija
SE	Svet Evrope
ZDA	Združene države Amerike
OZN	Organizacija združenih narodov
NATO	North Atlantic Treaty Organisation
OVSE	Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi
PS JVE	Pakt stabilnosti za jugovzhodno Evropo
UNCTAD	United Nations Conference on Trade and Development
KVSE	Konferenca za varnost in sodelovanje
ODIHR	Office for Democratic Institutions and Human Rights
CFE	Conventional Forces in Europe Treaty

1 UVOD

Srednjeevropske sile, ki so v preteklosti dominirale kontinentu, so v dveh svetovnih vojnah izčrpale svojo moč. Pred pol stoletja je na videz multipolarno ravnotežje svetovnih sil nadomestila globalna bipolarna hladna vojna, ki je trajala štirideset let. Iluzija harmonije ob padcu železne zavesne in razpadu Vzhodnega bloka je bila kratkotrajna, svet se je soočil z novimi grožnjami v obliki nekontrolirane proizvodnje nuklearnega, biološkega in kemičnega orožja za masovno uničenje, organiziranega mednarodnega kriminala, terorizma in etničnih spopadov, ki dobivajo genocidne dimenzije. Vojne, ki so izbruhnile v jugovzhodni Evropi na Zahodnem Balkanu¹ so resno ogrozile mir in varnost v Evropi.

Odgovornost za zagotavljanje varnosti in miru je domena povezovanja med državami in globalnega mednarodnega sistema. Ideja miru spremlja človeštvo skozi vso njegovo zgodovino, saj je močno povezana z idejo človekovega preživetja. Ena od definicij mir označuje kot odsotnost vsakršnega nasilja vključno z vojno. Vojna je etično nesprejemljiva in zato je v mednarodni politiki potrebno stalno zagotavljanje resursov za vzdrževanje mehanizmov in institucij za vzpostavljanje dialoga, zlasti na kriznih območjih in preprečevanje »nadaljevanja politike z drugimi sredstvi«. V mednarodnih odnosih je politika dejavnost, katere namen je pridobivanje moči: kopičenje in uporaba moči sta najbolj pogosti vsebini aktualnih odnosov med državami. V vsej zgodovini mednarodnih odnosov so prisotne težnje bolj ali manj vplivnih akterjev po vplivu na razvoj in politiko teh odnosov. Razširjena vsebina pojmovanja miru se nanaša na pozitivni mir, ki pomeni prisotnost in promocijo socialne pravičnosti, ta pa vključuje tudi zaščito človekovih pravic. S stališča globalizacijskih procesov je mir potrebno utrjevati tudi z zблиževanjem oz. vzpostavljanjem aktivnega dialoga med kulturami in civilizacijami.

JVE je bila v zgodovini na udaru različnih vplivov, katerih ostanki so tudi še v sedanosti močno prisotni v regionalnih gospodarskih, kulturnih, verskih in demografskih strukturah. Na območju Zahodnega Balkana so posledice svoje prisotnosti pustili mnogi različni politični sistemi različnih držav, ki so tu iskale svoja vplivna področja in skušale realizirati svoje ideologije, poleg tega pa sta se na tem prostoru srečali Zahodna in Vzhodna civilizacija, dve kulturi, od katerih prva izhaja iz krščanske, druga pa iz islamske religije. Ob koncu hladne vojne je dejavnik nestabilnosti v JVE postala bivša Jugoslavija, ki zaradi nerealnega dojemanja svojega položaja v svetu, nasprotovanja uvajanju demokracije in kljubovanja emancipacijskim procesom znotraj svojih meja, nikoli ni zmoгла zadovoljiti zgodovinskih teženj narodov, ki so jo

¹ Idiom »Zahodni Balkan« pomeni države nekdanje Jugoslavije brez Slovenije in Albanijo in je sestavni del opisa strategije Evropske unije do regij bivše Jugoslavije

sestavljali in se tudi ni bila sposobna prilagoditi novim zgodovinskim okoliščinam, ki jih je v Evropi sprožil padec Berlinskega zidu. Mednarodna skupnost in EU, ki sta se v času eskalacije spopadov mnogo bolj intenzivno ukvarjali s srednjo in vzhodno Evropo in Rusijo, nista bili sposobni predvideti razvoja dogodkov in reagirati pravočasno ter tako preprečiti tragedijo. Dogajanja na Zahodnem Balkanu tik pred začetkom oboroženih spopadov, ki so bila spregledana oz. zanemarjena pa so bila tudi močno podcenjena glede na vpliv, ki so ga imela na ugled OZN in na odnose med evropskimi državami, med EU in ZDA in med NATO in Rusijo. Razlogi za zahodno nerazumevanje izvora in narave etničnih spopadov v tem območju moramo iskati v dejstvu, da razvite demokracije nimajo niti približno primerljivih izkušenj.

Do srede 20. stoletja sta bila v mednarodnem prostoru predpostavljena dva med seboj povezana sistema: sistem ravnotežja moči in koncept velikih sil. V tem kontekstu se zastavlja vprašanje vloge morale v zunanji politiki: če je vojna nadaljevanje politike z drugimi sredstvi, je moralno ravnanje kot vsebina delovanja mednarodnih organizacij nenehna skrb za ohranitev in kontinuiteto držav in spoštovanje ali vsaj upoštevanje njihovih nacionalnih interesov. Sedanji mednarodni sistem državam načelno priznava suverenost in jim s tem eo ipso zagotavlja varnost, vendar pa je nacionalna varnost posameznih držav v globaliziranem okolju v veliki meri odvisna od širše mednarodne skupnosti. Vloga nacionalne države se v zadnjem stoletju močno spremenila: poleg tega, da je bila varuh teritorialne integritete in legitimni nosilec pravice do uporabe sile ter podlaga družbene integracije in gibal kapitalističnega razvoja, je nacionalna država s svojim državnim aparatom, izobraževalnim sistemom in z zakonodajo bila tudi zaščitnik domačega trga in je imela s tem posredno moč vplivanja na krepitev nacionalne ekonomije in dvig blagostanja svojih državljanov. Z izgradnjo institucij socialne države je skušala eliminirati oz. vsaj blažiti negativne učinke vulgarne logike več ali manj proste tržne konkurence. V sedanjem času je tradicionalni status države zaradi globalizacijskih procesov okrnjen tako glede njenega osnovnega principa, to je suverenosti, kot tudi glede izvajanja osnovnih funkcij, zlasti zaščite domačega gospodarstva in socialne regulacije; vedno večji del njene dejavnosti zavzema kreiranje strategij in prioritet, ki naj bi omogočale domačemu gospodarstvu čim učinkovitejše prilagajanje zahtevam globalnega trga in se zaradi doseganja tega cilja odreka tudi posameznim delom svoje suverenosti. Večina nacionalnih držav se ne more primerjati z močjo in sposobnostjo mobilizacije kapitala, s kakršno razpolagajo mednarodne (globalne) finančne institucije, kljub teoriji, po kateri imajo možnosti za uspeh v globaliziranem okolju samo tiste družbe, za katerimi stoji močna in stabilna država. Silna moč mednarodnega kapitala izhaja namreč prav iz njegove mobilnosti, sposobnosti, da se seli tja, kjer so stroški dela in stopnja obdavčitve najmanjši. Mednarodne (transnacionalne) korporacije v vedno večji meri prerazporejajo tudi tisti del dobička, ki je še pred nekaj desetletji tvoril materialno osnovo socialne države

(welfare state). Države, ki si v takih pogojih prizadevajo za zaščito standarda svojih državljanov, postajajo »predrage« in jih globalistična konkurenčna logika slej ko prej »kaznuje«: globalizacija trga kapitala in delovne sile v nacionalnih državah je povzročila postopno razgradnjo kompetenc navznoter in suverenosti navzven, nasproti nacionalni identiteti se prepozna nova kvaliteta - korporativna pripadnost. Nacionalne države se prilagajajo interesom globalnega kapitala, vzporedno s tem pa se poraja potreba po novih političnih in civilnih² mehanizmih oz. orodjih za urejanje družbenih odnosov. Znotraj nacionalnih držav se tako ustanavljajo nevladne, v neposredni bližini posameznih, zlasti kriznih območij pa mednarodne organizacije. Ta proces združevanja na lokalnem nivoju se je v Evropi začel v drugi polovici 20. stoletja zaradi zmanjševanja napetosti med velikimi silami in zagotavljanja varnosti oz. preprečevanja izbruha novih vojn. Tako sta bili ustanovljeni tudi Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi in pozneje Pakt stabilnosti za Jugovzhodno Evropo. V tem okviru je pomembna vključenost Slovenije v mednarodne odnose oz. v mednarodne organizacije kot sta zlasti OVSE in PS JVE, ki delujeta na politično izjemno občutljivih, delikatnih področjih vzdrževanja miru in vzpostavljanja človekovih pravic. Ker se Slovenija geografsko nahaja na območju, ki je zgodovinsko povezano s stičiščem različnih kultur, ji je imanentno razumevanje *koncepta virov ogrožanja*³, ki je po koncu hladne vojne oz. ob padcu železne zavese zamenjal *koncept zunanjih sovražnikov*. Slovenija, ki je bila zgodovinski sestavni nekdanje Jugoslavije in je geografsko, kulturno in zgodovinsko vpeta v to potencialno še vedno najbolj krizno področje Evrope, ima zaradi svoje prostorske bližine in razumevanja kultur in poznavanja jezikov primerjalne prednosti pri uveljavljanju v procesu vzpostavljanja miru in miroljubne koeksistence. Pridobljena znanja in izkušnje s tega področja Sloveniji omogočajo politično uveljavitev na drugih podobnih kriznih žariščih, kakršno je npr. tudi Zakavkazje in Pridnestrje.

Za razreševanje kriznega žarišča na Zahodnem Balkanu in njegovih problemov so se angažirale vse razvite države in z njihovo podporo postaja PS JVE tudi simulacija za izvajanje gospodarskih sprememb in političnih reform v državah v tranziciji, s tem pa se dejansko ustvarjajo pogoji za njihovo približevanje EU. Dejavnost Republike Slovenije v teh organizacijah ima glede na njeno zgodovino in politični in geografski položaj, mednarodno afirmacijo in možne smeri nadaljnjega razvoja poseben pomen. V obe

² Konceptijo civilne družbe, ki se vsebinsko nanaša na urejeno družbo z javno oblastjo, kot *Societas Civilis* zasledimo že v srednjeveških političnih razmišljanjih, v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja pa je v VE stopila v ospredje v procesu usmerjanja akcij demokratične opozicije proti rigidnim komunističnim režimom.

³ Vsebina koncepta virov ogrožanja je delovanje različnih negativnih dejavnikov v družbi in v mednarodnih odnosih, ki ogrožajo varnost posameznikov in njihove kulture.

organizaciji se razmeroma uspešno vključuje in s svojimi aktivnostmi odločilno vpliva na oblikovanje oz. definiranje programov prednostnih nalog doseganja konsenza in tako promovira svojo politično zrelost. Sodelovanje v OVSE kot tudi v PS JVE Sloveniji zagotavlja predvsem vključenost v procese krepitev varnosti s pospeševanjem sodelovanja, krepitev medsebojnega zaupanja in s preventivno diplomacijo.

Za utemeljitev teoretičnih izhodišč bom uporabila strokovno literaturo, ki s politološkega, sociološkega in zgodovinskega stališča obravnava področje mednarodnih odnosov. Pri tem bom uporabila metodo klasificiranja in primerjalno metodo in za ugotavljanje dosedanjega razvoja zgodovinsko metodo. Za osvetlitev delovanja Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi in Pakta stabilnosti in uspešnosti in učinkovitosti sodelovanja Slovenije v lokalnem in globalnem političnem prostoru bom pregledala novejšo literaturo in zlasti pokritost te problematike v medijih; pri tem si bom pomagala z analizo in sintezo. Svoje videnje problematike bom oblikovala s pomočjo empirične metode.

V uvodu bom predstavila okvir svojih razmišljanj v zvezi s položajem Slovenije v Organizaciji za varnost in sodelovanje v Evropi in v Paktu stabilnosti za jugovzhodno Evropo.

V drugem delu bom govorila o nekaterih vidikih vsebine mednarodnih odnosov oz. o položaju in ravnanju (posameznih) držav navzven v globaliziranem okolju in o sociološkem, politološkem in zgodovinskem vidiku mednarodnih odnosov.

V tretjem delu bom predstavila zgodovino Slovenije in njenih aktivnosti v mednarodnih organizacijah in položaj Slovenije v globaliziranem okolju.

V četrtem in petem delu bom osvetlila zgodovinski razvoj Organizacije za varnost in sodelovanje in Pakta stabilnosti za jugovzhodno Evropo, strukturo njune organiziranosti in način delovanja, položaj in vlogo Slovenije v teh organizacijah in možne perspektive nadaljnjega delovanja in razvoja teh organizacij. Pri tem se v nobenem kontekstu ne bom dotaknila finančne dimenzije delovanja teh organizacij.

V sklepu bom povezala svoje ugotovitve o potrebi po kompleksnem in celovitem pristopu k reševanju varnostnih in stabilizacijskih problemov v kriznih območjih v Evropi in v njeni soseščini, v državah skratka, ki so se zaradi zgodovinske nujnosti razvoja in zaradi spleta okoliščin znašle v tranziciji in o možnosti vplivanja, ki jih na razvoj dogodkov skupaj z ostalimi državami morda ima Slovenija.

2 MEDNARODNI ODNOSI

2.1 Mednarodni odnosi v globaliziranem okolju

Vsebina mednarodnih odnosov so »...skupne potrebe subjektov v mednarodni skupnosti in njihovi različni interesi« (Benko 2000, 269). Ko govorimo o mednarodnih odnosih, bi v tradiciji ortodoksnega realizma lahko rekli, da se ni nič spremenilo vsaj od Machiavellija dalje: suverene države glede na njihovo varnost oz. ogroženost odločilno determinira njihov gospodarski in vojaški potencial, medsebojna povezanost, soodvisnost in mednarodne institucije pa so relativni, spremembam podvrženi fenomeni. *Suverenost* pomeni, da je v okviru državnih meja državna oblast najvišja in neodvisna, odnosi z drugimi državami oz. mednarodni odnosi pa temeljijo na enakopravnosti. Izvor in zgodovina suverenosti sta tesno povezani z naravo, izvorom in zgodovino države. »Pojem suverenosti so ljudje v določenih okoliščinah aplicirali na politično moč, ki so jo oni sami ali drugi ljudje izvrševali, ji prisodili določene lastnosti in jo soočali z zahtevami« (Hinsley 2001, 13). Suverenost sodobnih držav je zaradi zapletenih in prepletajočih se mednarodnih odnosov močno zrelativizirala: vloga države je omejena na vzdrževanje nacionalne istovetnosti, skrb za socialno varnost in zaščito proti nasilju in državljanski vojni. Ob koncu 20. stoletja se je v mednarodnih odnosih nasproti pojmu suverenosti izoblikovala nova paradigma: *globalizacija*. Tako na začetku 21. stoletja govorimo o *globalnih odnosih*, o *globalni ekonomiji* in o *globalnem komuniciranju*. Globalizacijo lahko opredelimo kot posplošenje oz. univerzalizacijo kapitalističnega sistema, kapital pa kot specifično obliko komuniciranja v mednarodnih odnosih, v katerih omejitev ne predstavlja več državna suverenost, ampak produktivnost; globalizacija je posledica ekonomske nujnosti in politične volje, saj šele v obliko države organizirana politična volja lahko realizira globalistične ideje, ekonomska tržna logika ne zadošča.

Fragmentacija držav in državnih sistemov je povzročila *gospodarsko, kulturno in politično integracijo oz. globalizacijo*.

Gospodarska globalizacija pomeni prevlado splošno veljavnih standardov in norm, ki so pogojeni z univerzalnim značajem znanosti in tehnike in so posledica tehnoloških in informacijskih revolucij; vzporedno s tem mednarodno poslovanje, zlasti trgovina in vlaganja, ki ga izvajajo privatni servisni sektor, investitorji kot npr. Mednarodni denarni fond, banke kot npr. Svetovna banka, podjetja, države in mednarodne organizacije kot npr. Svetovna trgovinska organizacija z nenehnim nižanjem stroškov komuniciranja in večanjem hitrosti in kapacitet informativne tehnologije svet spreminjajo v globalno vas,

kot se je o tem slikovito izrazil Joseph Nye.⁴ Ker pa specializacija in integracija družb v pogojih sodobnega bolj ali manj liberalnega kapitalizma močno favorizira dobičkonosnost na račun socialne pravičnosti, gospodarska globalizacija omejuje sposobnost posameznih držav za sprotno razreševanje notranjih socialnih konfliktov, istočasno pa je sama po sebi vzrok neenakosti med državami.

Kulturna globalizacija, ki jo omogoča gospodarska globalizacija, odpira vprašanje možnosti izbire med globalno uniformnostjo in lokalno različnostjo in se nanaša na pretok kulturnih dobrin, predvsem širitev masovnih kultur in prevlado kulturnih stereotipov in vrednot. Ta proces močno vpliva na razgradnjo lokalnih kultur, pojavnih oblik kulturne identitete in tradicionalnih vzorcev obnašanja.

Politično globalizacijo, ki jo pogojujeta gospodarska in kulturna globalizacija, determinira premoč zahodnih (evro-ameriških) institucij in mednarodnih, regionalnih in privatnih organizacij, kakršne so tudi npr. Zdravniki brez meja in Amnesty international. Politična homogenizacija se vrši s pomočjo političnih pritiskov za sprejem oz. vgraditev variant političnih in socialnih modelov, kakršne je razvil in jih prakticira tim. svobodni (zahodni) svet. Te pritiske izvajajo vplivne mednarodne institucije kot so OZN, Svetovna Banka, Mednarodni denarni sklad in druge, širijo pa se tudi skozi sektor nevladnih organizacij, ki so v procesu definiranja svojih ciljev opustile brezpogojno lojalnost nacionalni državi. Sodobni angleški sociolog Anthony Giddens pravi da v idealizirani tipologiji globalizirani mednarodni odnosi pomenijo popolno integracijo svetovnega gospodarstva, osvobojeno vseh transportnih in komunikacijskih stroškov in omejitev, ki jih ustvarjajo nacionalne jurisdikcije: globalizacija je proces homogenizacije in kondenzacije časa in prostora.

Vsebina mednarodnih odnosov so politični, ekonomski, pravni, vojaški, idejni, kulturni, psihološki in še kakšni procesi, ki se vzpostavljajo in razvijajo v obliki kooperacije in konflikta. Kooperacija na področju mednarodnih odnosov zahteva usklajevanje skupnih interesov subjektov v mednarodni skupnosti v smislu tehtanja škode in koristi, saj je doseganje konsenza nujno tako za miroljubne odnose med državami kot tudi za udejanjanje globalizacijskih idej v praksi. Dejavnik uveljavljanja skupnih interesov so specifični nacionalni in drugi interesi subjektov v mednarodnih odnosih. K višji stopnji sodelovanja med subjekti v mednarodni skupnosti je pripomogel razvoj svetovnega ekonomskega trga, vzporedno s tem pa so vedno pogostejši spori v mednarodni skupnosti tisti, ki omejujejo tem istim subjektom

⁴ Joseph Nye je profesor mednarodnih odnosov na Kennedy School of Government na Harvardsku univerzi in je skupaj z Robertom Keohanom v delu *Power and Interdependence* utemeljil neoliberalistično teorijo mednarodnih odnosov.

možnost, da bi konvergenco svojih interesov na posameznih področjih izkoristili in preoblikovali v čim večjo kooperacijo.

Teorija mednarodnih odnosov se ob vstopu v tretje tisočletje ukvarja z dejavniki, s subjekti, z odnosi in s procesi ter z normami, ki ne poznajo državnih meja. Tako kompleksno mednarodno skupnost lahko razumemo le s kompleksnim poznavanjem ekonomije, prava, politologije, psihologije, komunikologije, antropologije in sociologije.

2.2 Sociologija mednarodnih odnosov

Sociologija je po definiciji znanost, ki proučuje družbeno strukturo in zakone, po katerih se ta družba razvija. V globaliziranem okolju je sociologija mednarodnih odnosov »...v bistvu sociologija svetovne družbe, njenih zgodovinskih in strukturnih predpostavk, njene evolucije od embrionalnih stanj do obdobja, v katerem živimo, ko trendi v procesu globalizacije napovedujejo, da se približujemo točki, o kateri je Paul Verlaine v pesniškem jeziku napovedal, da nastaja *le monde fini*, zaključeni, vseobsegajoči svet« (Benko 2000, 11). Socialni teoretiki, politiki in poslovni ljudje se strinjajo, da se globalizacijski procesi širijo inertno in so kot taki neustavljivi. Skladno s tem poteka razgradnja glavnega principa nacionalne države, to je njenega principa suverenosti. Država je oblika političnega organiziranja ljudi na določenem teritoriju, ki naj bi se od drugih organizacij v družbi navznoter razlikovala po količini in načinu organiziranja družbene moči, navzven pa po suverenosti. Globalizacijski procesi vzpostavljajo zahtevo po redefiniranju vprašanja funkcije in pristojnosti države in njenih institucij, kakršne poznamo od konca 18. stoletja dalje. Vendar pa vloge države ni mogoče zreducirati na opravljanje enovrstnih, delnih funkcij, saj je kot organizacije javne oblasti ne definira samo izvajanje prisile, ampak tudi sistem ideoloških predstav kot izvor njene dejavnosti. V zvezi s tem se v kontekstu mednarodnih odnosov spreminja tudi vloga države znotraj procesa internacionalizacije proizvodnje dodane vrednosti.

S sociološkega stališča bi lahko sedanje stanje mednarodnih odnosov opredelili kot nezadostnost starega modela urejanja odnosov med mednarodnimi subjekti, v katerem je bilo vprašanje vojne in miru in s tem prosperiranja odvisno od spoštovanja suverenosti. V sodobnem svetu je princip suverenosti nacionalne države presežen z vprašanjem ustvarjanja dobička, vedno bolj pa se kot generalni princip urejanja mednarodnih odnosov uveljavlja zaščita človekovih pravic. Nacionalna država socialno organizacijsko namreč ne zadovoljuje potreb sodobnega profitabilnega podjetja, saj njena ekonomska moč (ki se napaja iz tega istega podjetja) upada glede na moč globalnega kapitala, njeni imperativi pa ne sledijo logiki globalnega kapitala, ampak ji kontrirajo in jo skušajo omejevati. Medtem ko se kapital s pomočjo hitro razvijajoče informacijske tehnologije povezuje in organizira na transnacionalnem nivoju, ostaja

država zaradi inertnosti svojih organizacijskih oblik vpeta v meje fizičnega prostora in kot taka ni sposobna nuditi platforme za reševanje problemov, ki jih evocirajo globalistični procesi zlasti na socialnem področju. Moderna država je neločljivo povezana z vzdrževanje razredne družbe, poleg tega pa vedno bolj postaja izrazno sredstvo celotne družbe: njeno delovanje izraža splošni interes.

Socialna država postaja neobvladljivo breme za v globalno konkurenco integrirano nacionalno gospodarstvo, poleg tega pa se mednarodna (globalistična) kapitalistična podjetja zelo učinkovito emancipirajo izpod kontrole (nacionalne) države in uvajajo nove postulate v delovno moralo, zlasti s povečevanjem odgovornosti vsakega posameznika za njegov materialni in siceršnji položaj.

Dejavnike razvoja mednarodnih odnosov in procesov med državami in skupinami držav v sodobnem, globaliziranem svetu lahko opredelimo po različnih vsebinskih sklopih.

Prvi sklop se nanaša na *rivalstvo med velesilami*, ki je kljub koncu hladne vojne še vedno zelo prisotno, čeprav so se zaradi potencialne nevarnosti velikih zalog nuklearnega orožja strasti v zadnjih letih močno umirile. Veliko nevarnost svetovnemu miru predstavlja tudi razvijanje orožja za masovno uničenje in preprodaja tega orožja v manjših državah, ki skušajo izkoriščati napetosti in razhajanja med velesilami.

Vsebina drugega sklopa je *mednarodni intervencionizem*: število vojn med državami v svetu se sicer zmanjšuje, v porastu pa so državljanske vojne v (bivši) Jugoslaviji, v (bivši) Sovjetski zvez oz. v osrednji Aziji, v Afriki in drugod, v katere posegajo OZN in druge regionalne mednarodne organizacije (npr. OVSE v Evropi in v Sovjetski zvezi, PS JVE v Jugoslaviji) z namenom preprečevanja razraščanja konfliktov in obnavljanja države in njenih institucij.

Tretji sklop je pravzaprav nadaljevanje drugega in se nanaša na *izgradnjo državnih institucij in usmerjanje notranje politike držav* na kriznih območjih tako, da bodo sposobne reševati konflikte in vzdrževati mir.

2.3 Politika mednarodnih odnosov

Vsebino politike mednarodnih odnosov opredeljuje dejavnost posameznih držav in državnih institucij, v globaliziranem okolju pa je v tem kontekstu potrebno upoštevati tudi delovanje mednarodnih, transnacionalnih družb. Gospodarska moč transnacionalnih družb je lahko neprimerljivo večja od gospodarske moči posameznih nacionalnih držav, tako da transnacionalni korporativni kapital kontrolira te nacionalne države in si jih podreja. »V demokratičnih sistemih je normalno v lastnem interesu večine prebivalcev, da podpirajo politiko nacionalnega interesa, saj sta njihova varnost in dobrobit v glavnem vezani na varnost in dobrobit države« (Oppenheim 1998, 81). Globalizacija omogoča kapitalu, da se vzpostavlja na nad-državnem nivoju in se izmika državno-pravni regulativi in omejitvam v okviru prehoda državnih meja, nacionalne države pa

hkrati z gospodarsko močjo izgubljajo politično suverenost. Pri tem je potrebno upoštevati tudi dejstvo, da so politični in ekonomski interesi običajno tesno povezani, kar pomeni, da globalizacijski procesi niso samo posledica neosebne tržne logike, ampak so rezultat geopolitičnih odnosov moči, saj ima v mednarodnih odnosih politika še vedno dominantno vlogo pred gospodarstvom, tekočih globalizacijskih procesov pa ni mogoče opazovati neodvisno od geopolitičnih interesov in prerazporeditve moči v svetovnem merilu.

Politična moč je psihološki odnos med tistimi, ki jo izvajajo in tistimi, nad katerimi se izvaja. Prvi imajo nadzor nad nekaterimi dejanji drugih zaradi vpliva, ki ga lahko uveljavljajo na njihove ume. Vpliv izhaja iz treh virov: pričakovanja koristi, strahu pred neprijetnostmi ter spoštovanja ali ljubezni do ljudi ali institucij. Uveljavlja se lahko z ukazi, grožnjami, avtoriteto ali karizmo človeka oz. njegove funkcije, ali pa s poljubno kombinacijo vsega naštetega (Morgenthau 1995, 104).

Po definiciji UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development) je ekonomska globalizacija proces vzpostavljanja svetovnega kapitalističnega sistema in rasti medsebojne odvisnosti na osnovi globalizacije finančnega trga, integracije finančnih trgov in proizvodnih verig kot tudi vzpostavljanje nove družbene delitve dela na globalnem nivoju. V političnem in socialnem smislu pomeni globalizacija institucionalno poenotenje, vse večjo homogenizacijo sveta, ki v zadnjih desetletjih doživlja revolucionarne, večdimenzionalne spremembe z dolgoročnimi posledicami. Zagovornik politične globalizacije Georg Soros vidi »v izgradnji supranacionalnih institucij, ki transcendirajo nacionalne suverene države, garancijo učinkovite kontrole globalnega tržišča, ki, prepuščeno spontanosti, po njegovem prepričanju vodi v globalno neravnotežje, nered in nestabilnost« (Soros 2002, 1-29).

Po stoletju oz. stoletjih vojn, v katerih so poleg milijonov ljudi umrle tudi stare kraljevine in totalitaristične ideologije, se soočamo z novo staro podobo realnosti: svet, v katerem živimo je še vedno nepredvidljiv, nestabilen in nevaren. »V novem svetu je lokalna politika politika etničnosti, globalna politika je politika civilizacije. Narodi se enačijo s kulturnimi skupinami: etničnimi skupinami, verskimi skupnostmi, državami in na najširši ravni s civilizacijami« (Huntington 2005, 20).

Nasploh je tako, da se majhne države se v mednarodnih odnosih delno prilagajajo drugim državam, delno pa nanje tudi vplivajo. Največja mojstrovina zunanje politike majhne države je ustvarjanje takšnega razmerja med vplivanjem in prilagajanjem, da je prilagajanja čim manj in vplivanja čim več.

2.4 Zgodovina mednarodnih odnosov

»Mednarodni odnosi kot meddržavni odnosi so nastali na tisti razvojni stopnji človeštva, ko se je pojavila država, to je, ko so posamezne družbe prestopile prag razredne stratifikacije, pogojene s stopnjo razvoja proizvodjalnih sil in družbene delitve dela« (Benko, 2000a: 13). Naloge države so sprejemanje zakonov, določanje pravil obnašanja, nadziranje porabe materialnih virov in razlaganje potreb in interesov države navzven. Kapitalistična industrijska revolucija in imperializem sta pripeljala do tega, da je kapitalizem postal svetovni sistem, sodobna mednarodna skupnost je postala univerzalna, konflikt med delom in kapitalom kot vsebina razrednega protislovja pa se je prenesel v mednarodne odnose. Moderna država je suverena, ker razpolaga s popolno svobodo glede uporabe ekskluzivne pravice urejanja svoje notranje in zunanje politike. Vsebinsko se pojem mednarodni odnosi nanaša na strukturo suverenih nacionalnih držav, ki predstavljajo osnovne dejavnike mednarodne politike in jim nihče ni nadrejen. Vendar v zgodovini princip suverenosti dolgoročno nikoli ni bil realiziran v absolutnem smislu: večja moč države, več suverenosti, saj se je v mednarodnih odnosih (z mednarodnimi zaveznitvi) vedno znova vzpostavljalo ravnotežje moči. Po drugi svetovni vojni so se začeli uveljavljati principi aktivne miroljubne koeksistence. Koncept miroljubne koeksistence pomeni sožitje in sobivanje različnih narodov in držav z različnimi družbeno-političnimi sistemi. Zajema tako načela miroljubnega reševanja konfliktov kot tudi smernice za sodelovanje med državami.

Nastanek in razvoj držav in meddržavnih oz. mednarodnih odnosov je tesno povezan s procesi teritorialne stabilizacije in gospodarsko kulturnega povezovanja organiziranih družb oz. narodov.

Nekatere mednarodne vladne organizacije posegajo v ključna vprašanja mednarodnih odnosov, med katerimi ima zagotovitev miru in varnosti ključno mesto. Kot tako se pojavlja že v najzgodnejših obdobjih razvoja teh odnosov, čeprav le kot predmet razmišljanj prerokov, pisateljev in pesnikov ter filozofov, ki jih je prevladujoča praksa v obdobjih, ko je bila vojna normalno, mir pa nenormalno stanje, navajala na bolj ali manj utopične in vizionarske programe preureditve mednarodnih odnosov, v katerih bo zagotovljena prevlada miru in mednarodne varnosti hkrati z miroljubnim sodelovanjem vseh držav (Benko 2000a, 176).

Od prvih oblik meddržavnih odnosov, ki jih je mogoče zaslediti v obdobju med 7. in 5. tisočletjem v porečjih rek Evfrat in Tigris, do današnje stopnje razvoja globalizacije je človeštvo prehodilo razvojno zelo bogato, a tudi zelo krvavo pot, za katere zadnji mejnik bi bilo mogoče postaviti padec Berlinskega zidu kot uvod v razpad Varšavskega pakta in konec hladne vojne. Zaradi ideološke dispozicije so imeli oz. imajo ti dogodki za posledico nastanek številnih kriznih žarišč po vsem svetu.

3 SLOVENIJA

3.1 Zgodovina Slovenije in njenih aktivnosti v mednarodnih organizacijah

Slovenija se nahaja na prostoru, ki geografsko pripada evropski periferiji, v strateškem smislu pa vsekakor gravitira k centralni Evropi. Regija, ki se začinja na njeni južni meji, je bila v zadnjih stoletjih tektonska prelomnica, na kateri so se v več ali manj krvavih spopadih srečevali vplivi in interesi evropskih in azijskih sil. Vsako nacijo na Balkanu je v nekem obdobju njene zgodovine podpirala katera od evropskih sil in te zgodovinske povezave tudi v sedanjem času še niso povsem pozabljene. Tako so svoje interese tukaj ščitila Avstro-Ogrsko, Rusko in Nemško cesarstvo, Otomanski sultanat, pa tudi Francija in Združeno kraljestvo. Zgodovina narodov na tem območju je ustvarila verske in kulturne razlike, ki v novejši zgodovini predstavljajo notranji vzrok številnih spopadov. »Glavne razlike v političnem in gospodarskem razvoju med civilizacijami jasno izhajajo iz njihovih različnih kultur« (Huntington, 2005: 28).

JVE je samo v zadnjem stoletju doživela in preživela pet vojn: v letih 1912 do 1913 je Balkanska liga vodila vojno za ozemlje pod Otomansko nadoblastjo, l. 1913 so se Srbija, Grčija in Romunija zapletle v vojno z Bolgarijo za nadzor nad Makedonijo, l. 1914 so srbski ekstremisti z ubojem Avstro-Ogrskega nadvojvode Ferdinanda sprožili I. svetovno vojno, l. 1941 je vstopila v II. Svetovno vojno, l. 1991 se je z napadom na Slovenijo začela vojna na območju držav bivše Jugoslavije.

Zgodovina slovenske državnosti ni zelo bogata. V okviru Avstro-Ogrske lahko govorimo o deželi Sloveniji, ki je nastala v prvi polovici 19. stoletja kot pojem za označitev ozemlja, na katerem je v južnih avstrijskih deželah živelo slovensko govoreče prebivalstvo. Do 1918. leta se sicer še ni izoblikovalo nobeno politično ozemlje s tem imenom, toda pojem Slovenija je medtem že dobil družbeno realno in tudi državno politično vsebino. Slovenske in delno tudi hrvaške politične stranke, ki so zaznale nevarnost asimilacije svoje kulturne in nacionalne identitete z nemško in madžarsko kulturo, so se zavemale za združitev s Kraljevino Srbijo še pred izbruhom I. svetovne vojne. Po razpadu avstro-ogrškega cesarstva po I. svetovni vojni se je Slovenija v takratnih zgodovinskih okoliščinah povezala z drugimi južnoslovanskimi narodi v skupno državo, Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev, ki se je pozneje preimenovala v Kraljevino Jugoslavijo. Čeprav je tej »stari Jugoslaviji«, v kateri je slovenski narod sicer živel svoje razmeroma avtonomno kulturno življenje, po I. svetovni vojni pripadel večji del ozemlja Slovenije, zveza niti Sloveniji, niti drugim narodom v državi ni pomenila uresničenja njihove težnje po enakopravnem sožitju in ohranjanju lastne identitete. Z Versaille-sko mirovno pogodbo je bila ustanovljena večnacionalna država, v katero je bilo poleg Slovanov vključenih še nekaj drugih etničnih in verskih skupin, vendar se razširjeno srbsko kraljestvo ni formiralo na federativni osnovi, kot so to zahtevali Slovenci in Hrvati, ampak je nastala centralizirana parlamentarna monarhija, v

kateri je Srbija dominirala nad državno birokracijo, policijo in vojsko. Država je ob napadu nacističnih in fašističnih držav l. 1941 razpadla.

Po II. svetovni vojni je v Sovjetski zvezi politično vzgojeni Josip Broz Tito v Jugoslaviji utemeljil avtoritarni komunistični režim. V prvih letih ga je podpiral Stalin, po l. 1948, ki ga je zaznamoval tim. informbiro⁵, se je Jugoslavija pod Titovim vodstvom v zunanji politiki deklarirala za neuvrščeno⁶ državo in se s tem distancirala od skupine sovjetskih satelitov. V komunistični Jugoslaviji je pripadnost narodu nadomestila pripadnost komunistični ideologiji. Slovenski narod je v federativni Jugoslaviji kljub komunističnemu režimu gospodarsko in kulturno napredoval in uspel celo učvrstiti svoj nacionalni obstoj. Za razliko od Stalina je Tito, ki je bil po narodnosti Slovenec in Hrvat, dopustil nastanek nacionalnih komunističnih partij in si ni prizadeval za popolno izničenje občutka nacionalne pripadnosti, ampak je nacionalno pripadnost sicer zelo skrbno in nadzorovano, a vendar – uporabljal za krepitev svojega osebnega položaja in za realizacijo svoje politične vizije. Ravnotežje nacionalnih sil v Jugoslaviji je bilo mogoče, ker je Tito dosledno eliminiral preveč vplivne in prizadevne narodne oz. komunistične voditelje. S sintagmo »bratstva in enotnosti jugoslovanskih narodov in narodnosti« je na videz uspešno premostil zgodovinsko pogojena nasprotja med posameznimi etničnimi skupinami. Zaradi svoje lege na stičišču Vzhoda in Zahoda je bila enotnost Jugoslavije zaščitena in je v hladni vojni uživala podporo obeh strani. Zahod je tako situacijo sprejel v naivnem prepričanju, da prav Jugoslavija lahko postane model neodvisnosti in model bolj odprte in gospodarsko bolj decentralizirane komunistične politične ureditve.

Titova smrt l. 1980 je imela za posledico razgradnjo notranjega interesa za nadaljnje vzdrževanje ravnotežja nacionalnih sil. V zaostreni krizi jugoslovanskega socialističnega samoupravljanja od sredine osemdesetih let 20. stoletja, ki se je kazala

⁵ Informbiro je okrajšava za Informacijski biro komunističnih partij, ki je deloval med leti 1947-1955) in je bil nekakšna povezovalna organizacija vseh komunističnih držav v Evropi, ustanovljena z namenom, da rešuje medsebojna vprašanja komunističnih partij, da enotno nastopa v svetu v imenu socializma in da obvešča javnost o stanju teh partij, zlasti v načelnih zadevah; Jugoslavija je bila obtožena za oddaljevanje od marksistične in leninistične ideologije, ter sovražen odnos do ZSSR; l. 1948 je bila izključena iz te organizacije; resničen razlog za spopad je bila nepokorščina J. B. Tita Stalinovim ukazom; Tito je hotel združiti Jugoslavijo, Bolgarijo in Albanijo ter povzročiti revolucijo še v Grčiji, s čemer se Stalin ni strinjal. L. 1949 je Tito ustanovil Goli otok, koncentracijsko taborišče za tiste, ki so podpirali Stalina.

⁶ Neuvrščenost je bilo gibanje držav, ki se po II. svetovni vojni niso opredelile za nobeno od obstoječih vojaško-političnih asociacij in so tozadevno pripadale t.i. tretjemu svetu, zavzemale pa so se za miroljubno koeksistenco, pospeševanju svetovnega miru in varnosti; ob koncu hladne vojne je gibanje zamrlo.

tudi kot kriza mednacionalnih odnosov, se je pokazalo, da slovenski komunisti skupaj z jugoslovanskimi ne morejo najti novih, za vse vpletene sprejemljivih poti nadaljnega razvoja večnacionalne jugoslovanske državne skupnosti. Zlasti severni del Jugoslavije – Slovenija in delno Hrvaška – je bil zelo dojemljiv za kulturne vplive zahodnega poslovnega sveta in je bil ob koncu hladne vojne razmeroma dobro pripravljen na prehod v tržno gospodarstvo. Srbski nacionalistični intelektualci so l. 1986 objavili svoj »Memorandum«, ki je mobiliziral srbske komunistične voditelje na osnovi narodnostne pripadnosti, istočasno pa je med ostalimi narodi povzročil revolt proti srbski dominaciji v politiki, vojski in državni upravi, zlasti finančni. Ob koncu 80-tih let je bila polarizacija med narodi že izvršeno dejstvo, Srbija pa je grozila z vojaško agresijo vsem, ki bi skušali na kakršen koli način omajati njen hegemonistični položaj. Pokazalo se je, da socialna, gospodarska, kulturna in politična struktura slovenskega naroda ni združljiva s strukturo drugih jugoslovanskih narodov in 18. februarja 1987 je izšla 57. številka Nove revije z naslovom Prispevki za slovenski nacionalni program, v katerem je šestnajst najvidnejših slovenskih intelektualcev razgrnilo svoja videnja krize družbeno političnih razmer v Jugoslaviji in še zlasti nevdržnost položaja slovenske nacije v obstoječi državni ureditvi. V takih, vse prej kot demokratičnih razmerah je Slovenija (in kmalu za njo tudi Hrvaška) začela na osnovi takrat veljavnih ustavnih določb postopek mirne razdružitve. 25. maja 1991 je razglasila državno samostojnost in gospodarsko in politično stopila na povsem novo pot, na katero se je sicer že dalj časa pripravljala, kljub temu pa je bil prehod iz razmeroma predvidljivega koncepta realsocialistične politike in ekonomije zelo zahteven. Po desetdnevni vojni, ki ji je sledilo obdobje pridobivanja formalnega priznanja samostojnosti v mednarodnem okviru, se je začelo uveljavljanje globalnih in vsestranskih družbenih in ekonomskih reform oz. tranzicije⁷. Slovenija sicer še vedno šteje za državo v tranziciji, ki pa je zaključila implementacijo demokratične politične ureditve in se uspešno vključila v NATO, v EU in v druge globalne in lokalne asociacije.

Od marca 1992 Slovenija sodeluje v OVSE in aktivnostim v tej organizaciji v okviru svoje zunanje politike pristopa z veliko mero pozornosti. Sodelovanje v OVSE Sloveniji zagotavlja predvsem vključenost v procese krepitve varnosti s pospeševanjem sodelovanja, krepitvijo medsebojnega zaupanja in s preventivno diplomacijo.

Kmalu po osamosvojitvi, maja 1992 je bila sprejeta v OZN; ki zagotavlja razširjene možnosti za udeležanje prispevka k mednarodnemu miru in varnosti; v letih 1998 in 1999 je bila Slovenija članica Varnostnega sveta OZN.

⁷ Tranzicija v najširšem smislu označuje spremembe na pravnem, političnem in ekonomskem področju v državah, ki se iz predhodnega komunističnega sistema transformirajo v sistem, ki ga definirajo spoštovanje pravne države, demokratični politični režim in tržno gospodarstvo.

Konec julija 1995 je bila sprejeta v Svetovno trgovinsko organizacijo (WTO).

Članica zveze NATO je postala 29. marca 2004, ko je skupaj s polnopravnim članstvom pridobila tudi status varne države z razmeroma nizko stopnjo poslovnega tveganja ter priložnost za ekonomsko sodelovanje z najbolj razvitimi državami in za sodelovanje v znanstvenem, tehnološkem in informacijskem okolju najbolj razvitih držav, tudi na vojaškem področju. Kot polnopravna članica Nato se aktivno vključuje v njegove dejavnosti in si v okviru svojih zmožnosti prizadeva prevzemati čimbolj odgovorne naloge.

1. maja 2004 je Slovenija postala članica Evropske unije. Z vstopom v EU je postala članica velike skupine politično in gospodarsko povezanih držav in prevzela vse pravice, dolžnosti in obveznosti, ki jih imajo države članice in njeni državljani. Med pridobljene pravice sodi pravica državljanov Slovenije do prostega gibanja in prebivanja na ozemlju drugih držav članic, pravica do celovite konzularne zaščite na veleposlaništvu ali konzulatu katerekoli druge države članice in aktivna in pasivna volilna pravica v Evropski parlament in na lokalnih volitvah v državi v kateri prebiva pod enakimi pogoji kot državljani te države. Slovenija ima pravico sodelovanja pri vseh odločitvah, ki jih sprejemajo institucije EU in je zastopana v vseh institucijah EU: ima komisarja v Evropski komisiji in 7 poslancev v Evropskem parlamentu: pri odločitvah sveta EU je glas Slovenije enakopraven glasovom vseh ostalih članic oz. ima v primeru glasovanja s kvalificirano večino 4 glasove od 317; ima po enega sodnika na Sodišču evropskih skupnosti in na Sodišču prve stopnje in po 7 predstavnikov (od skupno 317) v Ekonomsko socialnem odboru in v Odboru regij. Slovenija je oz. še mora v svoj pravni red integrirati pravni red EU, ker ima na področjih, ki sodijo v izključno pristojnost Unije (Slovenija je del svojih suverenih pravic prenesla nanjo), zakonodaja EU prednost pred nacionalno zakonodajo.

Slovenija je z vključitvijo v EU pridobila članstvo v vseh organizacijah, katerih članica je EU navzven, znotraj EU pa lahko sodeluje v komunitarnih programih na različnih področjih kot so izobraževanje, kultura, znanost in tehnologija, gospodarstvo, okolje in kmetijstvo, ki so namenjeni predvsem medsebojnemu povezovanju in dajejo večje možnosti za delovanje in razvoj.

3.2 Vloga in položaj Slovenije v globaliziranem okolju

Slovenija je majhna mlada država, ki se je leta 1991 kot neznaten detajl pojavila na evropskem oz. svetovnem zemljevidu. Geografsko se nahaja na črti ob stičišču dveh civilizacij, ki ju je obdobje hladne vojne razdelilo na ekonomsko in tudi sicer visoko razviti Zahod, ki ga ideološko opredeljuje krščanska religija in na Vzhod. Padec železne zavesе »...je to črto pomaknil več sto km proti vzhodu. Zdaj je to črta, ki razmejuje narode zahodnega krščanstva na eni strani od muslimanskih in pravoslavnih narodov na drugi« (Huntington 2005, 21). Kljub svoji centralno-evropski identiteti je pred

osamosvojitvijo pripadala Vzhodnemu bloku. Po razglasitvi samostojnosti se je Slovenija začela uspešno vključevati v lokalne in globalne mednarodne organizacije in s tem utrjevati svoj mednarodni položaj. Kot srednje-evropska država je takoj izrazila interes, da skupaj z drugimi državami, ki se nahajajo v bližini nestabilnega območja na JV Evrope, aktivno sodeluje pri iskanju trajne rešitve krize na Zahodnem Balkanu in pri izgradnji celovite, mirne in varne Evrope, katere del je tudi Balkan in prevzame del skupne evropske odgovornosti za gospodarsko obnovo in demokratizacijo Balkana. Velik problem v tem kontekstu predstavljajo migracije, na katere je Slovenija zaradi svoje geografske lege zelo občutljiva, ob tem pa se je potrebno zavedati, da Schengenska južna meja Evrope, ki je tudi južna meja Slovenije, ne sme postati nov »berlinski zid«; vprašanja ekonomskih, kulturnih in političnih razlik namreč ni mogoče reševati izključno z orožjem varovanimi mejami. »Konec hladne vojne na evropskih tleh je navidezno zmanjšal možnost neposrednih vojaških konfrontacij velesil, dejansko pa je odprl pot novim ogrožanjem varnosti, ki so bile v obdobju dvopolnosti in oboroževalne tekme bolj v ozadju« (Grizold 1999, 136).

Slovenija si v JVE prizadeva predvsem za vzpostavljanje mehanizmov za reševanje sporov, preden ti prerastejo v konflikte in s tem za trajno zagotavljanje miru v regiji in za vzpostavitev dolgoročne in trajne politične rešitve za stabilizacijo celotne regije. Zaradi svoje majhnosti je relativno omejena in ne more usmerjati toka zgodovine, niti ne more vplivati na denarne tokove. Lahko pa se dejavno vključuje v lokalne in širše mednarodne asociacije kakršni sta PS JVE in OVSE in se v okviru teh organizacij aktivira na področjih, kjer lahko s svojimi izkušnjami in potenciali prispeva k doseganju skupnega cilja, to je stabilizacija, vzpostavitev miru in integracija kriznih območij v demokratični svet. Zlasti je pozitiven prispevek Slovenije pri reševanju Kosovskega problema, uveljavljanju temeljnih človekovih pravic in pravne države, pri gospodarski obnovi in razvoju ter pri vključevanju podjetij iz držav Zahodnega Balkana v globalne gospodarske projekte.

Za promocijo Slovenije in za izboljšanje njene prepoznavnosti, ki je z izjemo področja športa še vedno razmeroma skromna, je bilo pomembno 1. 2005, ko je predsedovala OVSE, zunanji minister Slovenije je bil predsedujoči OVSE in skladno s tem je 5. in 6. decembra 2005 v Ljubljani potekalo zasedanje Ministrskega sveta OVSE.

Manj uspešna je Slovenija pri urejanju midsosedskih odnosov z državami, na katere meji. Poleg še vedno nerešenega vprašanje sukcesije⁸ oz. nasledstva Socialistične

⁸ Bosna in Hercegovina, Republika Hrvaška, Republika Makedonija, Republika Slovenija in Zvezna republika Jugoslavija predstavljajo pet suverenih enakopravnih držav naslednic nekdanje SFRJ,...se v interesu vseh držav naslednic in njihovih državljanov, v interesu stabilnosti v regiji ter dobrih midsosedskih odnosov zavedajo potrebe, da rešijo vprašanja nasledstva držav, ki so nastale po razpadu nekdanje SFRJ...v zvezi s premožninami in nepremičninami

federativne republike Jugoslavije, je ostalo v odnosu z Republiko Hrvaško odprto vprašanje končne določitve meja in v povezavi z nerešenim vprašanjem deviznih vlog (ki sodi v sklop sukcesije) zapiranje hrvaškega deviznega trga za slovenske banke. V odnosih z Avstrijo se vedno znova izpostavlja problem nespoštovanja manjšinskih pravic, kot so definirane v 7. členu Avstrijske državne pogodbe o ponovni vzpostavitvi samostojne in demokratične Avstrije iz l. 1955. V odnosih z Italijo je vsebina problema globalni zaščitni zakon za slovensko manjšino, ki bi ga Italija morala akceptirati že pred desetletji in izpolniti obveznosti, ki jih je sprejela z Osimskimi sporazumi iz l. 1977; Slovenija se nekoliko nespretno odziva na provokacije, kakršne so npr. obujanje Rapalske meje, preiskovanje fojb in v zadnjem času izgradnja plinskega terminala. Tudi v zvezi s slovensko narodno manjšino na Madžarskem prihaja do občasnih razhajanj v pogledih na finančne obveznosti obeh držav do narodnih manjšin.

V vseh teh primerih gre za nespoštovanje državnih odločb, pogodb in evropskih standardov, predvsem pa za pomanjkanje politične kulture in obzirnosti. Mnenja o načinu reševanja navedenih problemov so deljena, ostaja pa dejstvo, da so urejeni, prijateljski odnosi s sosednjimi državami pomembni za vse države, za manjše in bolj ranljive pa so primarnega pomena, zato jim je potrebno posvečati največ pozornosti in v politiki delovati tako, da ta čimbolj pozitivno vpliva na odnose s sosedi. »Na rezultat zunanje politike neke države pogosto vplivajo nepredvidene in nepredvidljive odločitve drugih držav« (Oppenheim 1998, 77). Prostor za reševanje težav z narodnostnimi manjšinami, z enakopravnostjo jezikov in z okolju neprijaznimi projekti je in ostaja EU. Vendar je za sprožanje teh problemov pred EU smiselno izbrati primerne priložnosti, pripraviti vsa potrebne politične in pravne argumente in slovenska vprašanja transformirati v evropska vprašanja. Slovenska diplomacija bi v imenu mlade države, ki jo promovira in zastopa, svoje pozicije laže utrdila, če bi vložila več naporov v sklepanje zanesljivih zavezništov.

Izjemna preizkušnja čaka Slovenijo bližnji prihodnosti, ko bo prevzela predsedovanje EU.

premoženjem, premoženjem diplomatskih in konzularnih predstavništov, s finančnimi sredstvi in obveznostmi, z arhivi, s pokojninami, z drugimi pravicami in pravnimi koristmi in finančnimi obveznostmi in z zasebnim premoženjem in pridobljenimi pravicami...Vir: Ur. l. RS, Mednarodne pogodbe, št. 20/2002)

4 ORGANIZACIJA ZA VARNOST IN SODELOVANJE V EVROPI

4.1 Zgodovinski pregled

Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi je celovit varnostni koncept, ki si prizadeva za zagotavljanje in vzdrževanje mednarodne varnosti, hkrati pa se realizira tudi na področju spodbujanja varnosti znotraj meja posameznih držav in združuje *politično-vojaški, ekonomsko-okoljevarstveni ter humanitarni oz. človeški vidik varnosti*. Glede možnosti zagotavljanja varnosti se OVSE razlikuje od organizacij, ki temeljijo na načelih kolektivne varnosti, npr. OZN, ali kolektivne obrambe, npr. NATO.

OVSE je bila na začetku svojega delovanja politični posvetovalni proces v katerem so sodelovale evropske, azijske in severno ameriške države. Z otvoritvijo tim. Helsinškega procesa je bila l. 1972 kot mehanizem za zmanjševanje napetosti in za premostitev razdelitve Evrope na vzhodni in zahodni del ustanovljena Konferenca za varnost in sodelovanje v Evropi, v katero so bile vključene države obeh političnih blokov, prisotnih na kontinentu. V prvi fazi procesa so ministri 35 evropskih držav (razen Albanije), ZDA in Kanade v tim. *Modri knjigi* razgrnili stališča vlad sodelujočih držav glede varnosti in sodelovanja v Evropi in nadaljnjega razvoja Konference. V drugi fazi je bila kot rezultat prvih multilateralnih pogajanj med Vzhodom in Zahodom oblikovana *Sklepna listina KVSE*.

Tri leta pozneje je bil podpisan sklepni dokument helsinškega procesa, tim. *Helsinška temeljna listina (Helsinki Final Act)*: zasnovana je bila z namenom zagotavljanja posvetovalnega procesa izmenjave mnenj in pogajalske platforme in vključuje širok razpon standardov mednarodnega obnašanja in obveznosti, ki urejajo odnose med državami udeleženkami in ukrepe za vzpostavitev medsebojnega zaupanja in poglobljanja medsebojnih odnosov.

Helsinski dekalog navaja in potrjuje deset načel miroljubnega sožitja, ki definirajo temeljne standarde za ravnanje držav v odnosih do svojih državljanov in v odnosih do drugih držav in se nanašajo na suvereno enakost držav, miroljubno sodelovanje med državami, izogibanje grožnjam s silo in uporabi sile, nedotakljivost meja, ozemeljsko celovitost držav, mirno reševanje sporov, nevmešavanje v notranje zadeve, spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin, enakopravnost in samoodločbo narodov in izpolnjevanje obveznosti po mednarodnem pravu. S tem so bila določena osnovna področja delovanja KVSE, ki vzpostavljajo tri dimenzije sodelovanja, in sicer politično-vojaški vidik varnosti, sodelovanje na kulturno-izobraževalnem, gospodarskem, znanstveno-tehnološkem in okoljevarstvenem področju in sodelovanje na področju varovanja človekovih pravic in na drugih humanitarnih področjih. Skupini držav, ki sta izrazili soglasje o temeljnih vrednotah, zajetih v tim. Helsinškem dekalogu, sta bili v tistem času s stališča svojih družbenih in političnih sistemov idejni nasprotnici, njuna pogajanja v okviru KVSE pa so bila svojevrsten politični paradoks. V 80-tih letih

prejšnjega stoletja je Konferenca skladno s spreminjajočimi se razmerami prevzemala nove naloge, kar je l. 1990 privedlo do podpisa *Pariške listine za novo Evropo*, ki je formalno označila zaključek hladne vojne in s tem tudi konec obdobja paradoksalnega sodelovanja med antagonističnima skupinama držav; sodelovanje je preraslo okvir antagonističnega sodelovanja in postalo vsestransko. Pariška listina definira temelje institucionalizacije KVSE kot foruma za politične konzultacije tako, da predvideva, da se najmanj enkrat letno sestanejo ministri za zunanje zadeve kot formalni *Svet*, da naj bi se vsaki dve leti na ravni predsednikov držav oz. vlad izvajale politične konzultacije in da se občasno sestajajo visoki uradniki zunanjih ministrstev kot *Odbor visokih uradnikov*. V Parizu je bil oblikovan *Sekretariat*, ki zagotavlja administrativno podporo zasedanjem stalnega Sveta, vodi arhiv in skrbi za informiranje in distribucijo dokumentacije ter operativno podporo celotni organizaciji, *Center za preprečevanje konfliktov* in *Urad za svobodne volitve*. L. 1990 je 22 članic NATA in (takratnega) Varšavskega pakta je podpisalo *Pogodbo o konvencionalnih silah v Evropi (Conventional Forces in Europe Treaty - CFE)*, ki omejuje pet glavnih sistemov konvencionalne oborožitve Evrope od Atlantskega oceana do Urala.

Razpad Vzhodnega bloka, izbruh vojn na Zahodnem Balkanu in na območju nekdanje Sovjetske zveze je pozornost KVSE s področja mednarodnih vojaških spopadov preusmerila na nasilje znotraj meja posameznih držav in nove grožnje so privedle do sprejetja novih odločitev na sestanku v Helsinkih dve leti pozneje. To je bil *Helsinški dokument KVSE 1992 – Izzivi sprememb*, s katerim je bilo ugotovljeno, da je KVSE regionalni dogovor v smislu VIII. poglavja Ustanovne listine OZN⁹ in je bil sprejet kot potrditev dogovora o nadaljnji krepitvi institucij KVSE. V tem dokumentu je bila tudi formalno ustanovljena funkcija *Predsedujočega (Chairman-In-Office)*, ki je odgovoren za koordinacijo in konzultacije v vseh aktualnih zadevah KVSE. Zaradi nadaljnega razvoja struktur za zgodnje opozarjanje, preprečevanje konfliktov in obvladovanje kriznih razmer vključno s poizvedovalnimi in poročevalskimi misijami so bili v istem obdobju ustanovljeni še *Visoki komisariat za narodnostne manjšine*, *Finančni odbor ekspertov* (v okviru Odbora visokih uradnikov), *Ekonomski forum* in *Forum za varnostno sodelovanje (FSC)* na Dunaju, v okviru katerega naj bi potekali varnostni dialog, pogajanja o nadzoru oborožitve, razorožitev in izgradnja zaupanja in varnosti. Na sestanku je bila potrjena odločitev o suspenzu članstva tedanje Jugoslavije in sprejeta odločitev o umiku tujih sil z Baltika.

⁹ 8. člen zagotavlja, da nobeden izmed prej sklenjenih meddržavnih sporazumov med državami podpisnicami ter med državami podpisnicami in tretjimi državami ni v nasprotju z določili tega sporazuma. Države podpisnice se tudi obvezujejo, da ne bodo prevzele nobene mednarodne obveznosti, ki bi bila v nasprotju s severnoatlantskim sporazumom.

V Stockholmu, kjer je ob koncu istega leta potekal Svet zunanjih ministrov KVSE, je bila ustanovljena funkcija *Generalnega sekretarja* in sprejeta *Konvencija o koncilijaciji in arbitraži* znotraj KVSE.

Na srečanju v Rimu l. 1993 je Svet zunanjih ministrov podprl dve organizacijski spremembi in sicer ustanovitev *enotnega generalnega sekretariata* na Dunaju in ustanovitev *Stalnega odbora*, ki je postal prvi stalni organ KVSE za politična posvetovanja in odločanje. Izražena je bila zaskrbljenost zunanjih ministrov zaradi naraščanja števila in razsežnosti regionalnih konfliktov, še posebej na območju nekdanje Jugoslavije; v zvezi z razreševanjem teh konfliktov so bili sprejeti ukrepi za izboljšanje zmogljivosti KVSE pri preprečevanju konfliktov in obvladovanju kriznih razmer in sklep o razvijanju odnosov z drugimi evropskimi in čez-atlantskimi organizacijami.

Do srede 90-tih let je bil konferenčni okvir KVSE že močno presežen, zato se je l. 1994 na Vrhunskem zasedanju v Budimpešti preimenovala v *Organizacijo za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE)*. Hkrati se je Svet KVSE preimenoval v *Ministrski svet*, Odbor visokih uradnikov v *Visoki svet* in Stalni odbor v *Stalni svet*; pristojnosti *predsedujočega OVSE*, *Generalnega sekretarja*, *Visokega komisarja za narodne manjšine* in *Urada za demokratične institucije in človekove pravice (ODIHR)* so se razširile. S sprejetjem dokumenta imenovanega *Proti pristnemu partnerstvu novega obdobja* se je začela razprava o skupnem in celostnem varnostnem modelu za Evropo 21. stoletja, formalno je bil sprejet *Kodeks obnašanja* pri politično-vojaških aspektih varnosti.

L. 1996 so bili s sprejetjem Lizbonske deklaracije o skupnem in celostnem varnostnem modelu za Evropo 21. stoletja dorečeni varnostni izzivi in predvidene možnosti za soočanje z njimi. Sprejeta je bila izjava o konfliktu v Gorskem Karabahu: države udeleženke so izrazile politično voljo za zagotovitev mirovnih sil na podlagi dogovora med udeleženi stranmi o prekinitvi oboroženega konflikta. Odobren je bil *Okvir za nadzor nad orožjem* in razvoj programa *Forum za varnostno sodelovanje*.

Ministri OVSE so se na svojem srečanju l. 1997 v Københavnu dogovorili o skupnem konceptu razvoja sodelovanja med institucijami, ki se medsebojno krepijo in institucijami v okviru *Platforme za sodelovalno varnost*, ki si prizadeva za nadaljnjo krepitev in razvoj medsebojnega sodelovanja s pristojnimi organizacijami.

Ob koncu tisočletja se je mednarodna skupnost soočala z gospodarskimi težavami in z novimi varnostnimi izzivi kot so mednarodni terorizem, nasilni ekstremizem, organizirani kriminal, trgovanje z ljudmi, človeškimi organi in prepovedanimi drogami. Spoznanje, da je svet globaliziran do take mere, da se države z navedenimi problemi ne morejo več spoprijemati individualno, je decembra l. 1999 privedlo do Vrhunskega zasedanja v Istanbulu kjer je bila sprejeta *Listina o evropski varnosti*, ki konceptualno povezuje varnost med državami z varnostjo v državah in predstavlja vsebinsko podlago

za izgradnjo kooperativne varnosti in krepitve sodelovanja OVSE z ostalimi mednarodnimi organizacijami in institucijami. Predsedniki držav in vlad so deklarirali svojo načelno pripravljenost za uporabo virov mednarodnih organizacij in institucij, katerih člani so pripravljeni prispevati za podporo delu OVSE. Osnovane so bile ekipe za hitro in strokovno pomoč in sodelovanje (REACT); za učinkovitejšo pripravo in načrtovanje hitre namestitve operacij OVSE na terenu je bil pri Sekretariatu OVSE ustanovljen *Operacijski center*; pod vodstvom Stalnega sveta za izboljšanje procesa konzultacij v OVSE je bil vzpostavljen *Pripravljalni odbor*. Istambulske zaveze vsebujejo tudi določbe o umiku ruskih enot iz Moldavije in Gruzije, ki so v zadnjem obdobju postale jedro spora v iskanju rešitve Pridnestrškega problema.

Ker je bil politično-vojaški okvir splošne varnosti že močno presežen z vprašanjem globalnega terorizma in kriminala, ja bila na ministrski konferenci l. 2002 v Portu sprejeta odločitev, da je zaradi valorizacije varnostnih razmer racionalno uvesti redne letne konference.

Poglavitna tema ministrskega zasedanja OVSE decembra 2003 v Maastrichtu je imela naslov *Strategija OVSE zoper grožnje varnosti in stabilnosti v 21. stoletju*. Strategija je dolgoročen programski dokument za razvoj koncepta varovanja in upravljanja meja, ki na novo opredeljuje najbolj pereče grožnje in odziv OVSE nanje in posebej poudarja pomen nedeljivosti varnosti, kajti večina novih varnostnih izzivov je transnacionalne narave, zaradi česar je bilo kot izredno pomembno izpostavljeno sodelovanje z mediteranskimi in azijski partnericami kot ključno za stabilnost celotnega območja OVSE.

Septembra 2004 je v Bruslju potekala Konference OVSE o strpnosti in boju proti rasizmu, ksenofobiji in diskriminaciji. Namen konference, ki je bila vzporedni dogodek berlinske konference OVSE o antisemitizmu, je bil izoblikovanje jasnega sporočila o pomenu rasne, etnične, kulturne in verske različnosti

V prvi polovici l. 2005 je bila pod delovnim naslovom *OVSE - Koreja* v Seulu konferenca o novih varnostnih izzivih in novi varnostni paradigmi, s katerimi se soočajo OVSE in Azijski partnerji za sodelovanje in predstavljajo večdimenzionalne netradicionalne grožnje varnosti in stabilnosti v svetu. Zaradi porasta teh v zadnjih nekaj letih je potreba po stopnjevanju multilateralnega sodelovanja postala močnejša kot kdajkoli prej. V tej luči se je izpostavila potreba po oblikovanju nove paradigme za soočanje z izzivi 21. stoletja, saj konvencionalni pristopi k varnosti, ki temeljijo na uporabi sile za jasno profilirane grožnje, ne morejo biti oz. niso več učinkoviti. Konferenca se je usmerila k poudarjanju nujnosti medregionalnega sodelovanja med Evropo in Azijo. Partnerji za sodelovanje v Aziji so vzpostavili dialog z OVSE v začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja. OVSE poleg mediteranskih partnerjev za sodelovanje ohranja posebne odnose tudi z azijskimi državami: Japonsko, Republiko Korejo, Tajsko, Mongolijo in Afganistanom.

4.2 Organizacija in način delovanja OVSE

»Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE) predstavlja s petinpetdeset sodelujočimi državami največjo regionalno mednarodno organizacijo. V regiji, ki jo pokriva, je OVSE primarni instrument za zgodnje opozarjanje, preprečevanje konfliktov, pokonfliktno obnovo in krizno upravljanje« (OSCE Slovenia 2005 2004, 4). OVSE je torej mednarodna organizacija, ki ima obliko regionalnega dogovora, skladnega z VIII. poglavjem Ustanovne listine OZN in nima pravne sposobnosti po mednarodnem pravu, ker soglasje o njeni vzpostavitvi med članicami pač ni bilo doseženo: odločitve, ki jih sprejme OVSE so politično, ne pa tudi pravno zavezujoče. Razprave o prenosu pravne sposobnosti in privilegijev ter imunitet s članic na OVSE potekajo na neformalnih delovnih skupinah, so se pa države podpisnice že s Helsinško deklaracijo zavezale k izpolnjevanju obveznosti po mednarodnem pravu, mednarodnih pogodbah in mednarodnih sporazumih in so zaradi zagotavljanja varnosti in sodelovanja razvile koncept političnih zavez, kar se je sčasoma oblikovalo v norme, načela in zaveze OVSE ali »acquis OVSE«¹⁰.

Sicer pa se je OVSE kot institucija razvijala skladno s potrebami in izzivi, s katerimi se je soočala pri svojem delu. Institucionalni razvoj ni potekal načrtno, ampak se je razvijal glede na razmere in je tako danes *OVSE po svoji notranji zgradbi zapleten in raznovrsten sistem institucij in struktur*, ki ga povezuje hierarhija vsenamenskih organov odločanja; *odločitve se sprejemajo s soglasjem*. Politiko oz. politike OVSE oblikuje *Parlamentarna skupščina OVSE (Parliamentary Assembly)*, ki se srečuje na letnih zasedanjih in priložnostnih srečanjih in je sestavljena iz članov zakonodajnih organov sodelujočih držav. Delo parlamentarne skupščine usklajujeta *Stalni odbor*, ki ga sestavljajo vodje nacionalnih delegacij pri *Skupščini* in predsedujoči treh generalnih odborov Skupščine in skupina, v kateri so predsednik, devet podpredsednikov in blagajnik. Deklaracije in resolucije se skladno s tremi različnimi razsežnostmi delovanja OVSE oblikujejo v treh generalnih odborih in v ad hoc odborih.

Področja delovanja OVSE pokrivajo funkcionalne institucija in sicer *Urad za demokratične institucije in človekove pravice (Office for Democratic Institutions and Human Rights - ODIHR)*, *Visoki komisar za narodne manjšine (High Commissioner on National Minorities - HCNM)* in *Predstavnik za svobodo medijev (Representative on freedom of the Media – RFoM)*. Vse tri neposredno imenuje ministrski svet in dnevno poročajo Stalnemu svetu in Predsedujočemu OVSE. V okviru Sekretariata, pod neposrednim nadzorom generalnega sekretarja deluje *Koordinator za gospodarske in okoljske dejavnosti OVSE (Coordinator of OSCE Economic and Environmental Activities)*, ki skupaj s *Predstavnikom za svobodo medijev* in *Visokim komisarjem za*

¹⁰ francoski glagol »acquitter« v prevodu pomeni »poravnati dolg«

narodne manjšine tvori tim. *Trojka OVSE*. Trojka OVSE se ukvarja z iskanjem rešitev za nepredvidene akutne probleme.

Izključna nosilca izvršilnih funkcij v OVSE sta *Predsedujoči OVSE* (vedno zunanji minister države, ki v tistem letu predseduje OVSE) in *generalni sekretar*. Predsedujoči OVSE je odgovoren za izvajanje ukrepov in usklajevanje aktivnosti OVSE, pripravlja in vodi srečanja Ministrskega sveta in Stalnega sveta in drugih organov, imenuje vodje misij in skrbi za politično vodstvo operacij na terenu. Generalni sekretar deluje po navodilih Predsedujočega kot njegov predstavnik in je odgovoren za administrativno, finančno in kadrovske področje delovanja OVSE.

OVSE se *financira* iz prispevkov držav članic po standardni lestvici prispevkov in po lestvici prispevkov za večje misije in projekte, kot npr. misija v Bosni in Hercegovini in na Kosovu; tretji vir prihodkov, ki pa niso vključeni v skupni proračun, so donacije držav in mednarodnih organizacij za posamezne prispevke.

Kadrovski fond sestavljajo za določen čas pogodbeno zaposleno strokovno osebje in dodeljeno mednarodno osebje, ki deluje v operacijah na terenu in ga financirajo sodelujoče države, OVSE pa poravnava dnevnice. OVSE torej ni karierna organizacija, kar po eni strani omejuje njen institucionalni spomin, po drugi strani pa ji omogoča sprotno prilagajanje potrebam in hitro odzivanje razmeram na terenu.

Politično vojaški vidik varnosti med državami je dobil svoj okvir s sprejetjem Helsinške temeljne listine v obdobju hladne vojne in se je dograjeval z mednarodnimi sporazumi in drugimi zavezujočimi dokumenti za krepitev varnosti in zaupanja in instrumenti za prepovedovanje oz. vsaj omejevanje oborožitve in njegove uporabe. Strategija za soočenje in spoprijemanje z grožnjami varnosti in stabilnosti v novem tisočletju se je gradila z vzpostavitvijo nadzorovanja oborožitve, varnostnega dialoga, preprečevanja konfliktov, mirnega reševanja sporov in kriznega upravljanja. Sestavni del celovitega koncepta so tudi stabilizacijski ukrepi za notranja, lokalna krizna žarišča.

Ekonomsko-okoljevarstveni vidik varnosti med državami predstavlja novejšo dimenzijo v razmišljanju o varnosti. Tako je konec hladne vojne na novo definiral potrebe po razumevanju ekonomskega razvoja, zlasti glede črpanja naravnih virov in varovanja okolja. V državah članicah, ki so v postopku tranzicije, se vprašanje trajnega miru samo po sebi navezuje na vprašanje gospodarskega napredka in izgradnje demokratičnih institucij zaradi zmanjševanja nasprotij in spodbujanja strpnosti, razumevanja in sodelovanja med državami kot tudi znotraj posameznih držav.

Humanitarni oz. človeški vidik varnosti, ki obsega področja varovanja človekovih pravic, izgradnje demokratičnih institucij in vladavine prava, se nanaša na ugotovitev, »da je varnost držav odvisna tudi od varnosti posameznikov« (Organization for...2005, 42). Izpolnjevanje zavez, povezanih s posameznikovo varnostjo, je dobilo jamstvo kolektivne odgovornosti.

OVSE je po definiciji usmerjena v izboljšanje varnosti in stabilnosti, zato se ukvarja predvsem z elementi, s katerimi je mogoče utrjevati varnost in zagotavljajo dolgoročno stabilnost. Zato mora biti prisotna na terenu in vzpostaviti kontakt z različnimi političnimi silami, lokalnimi dejavniki in s civilno družbo in hkrati notificirati razlike v percepciji različnih dejavnikov družbenega dogajanja na celotnem kriznem območju, tudi na periferiji. Tudi težave, na katere naleti pri svojem delu na terenu, so lahko pomemben vir informacij in iztočnic za podrobnejše oblikovanje ciljev. Ker je njeno delo zasnovano tako, da si prizadeva pridobiti čimbolj celovit pogled na jedro spora in išče pot do vseh vpletenih, lahko vladam daje relevantna priporočila in jim ponudi ustvarjalne modele.

4.3 Vloga in položaj Slovenije v OVSE

V l. 2005 je OVSE predsedovala Slovenija, zunanji minister Slovenije je bil predsedujoči OVSE in skladno s tem je 5. in 6. decembra 2005 v Ljubljani potekalo zasedanje Ministrskega sveta OVSE. Svoje je predsedovanje zastavila ambiciozno in sicer: nevtralnno služiti miru, napredku in demokraciji. Pri uresničevanju nalog, ki si jih je zadala, to je predvsem reformiranje, uravnoveženje in oživitvev OVSE, je bila kljub izjemno težavni pripravi sklepnih dokumentov razmeroma uspešna. Pod predsedstvom Slovenije se je začel proces *reformiranja organizacije*: sprejet je bil časovni načrt reform, urejenih je bilo nekaj tehnično organizacijskih problemov v zvezi s poslovníkom, sprejeti so bili sklepi o profesionalizacija osebja in o pooblastilih generalnega sekretarja, najpomembnejše odločitve pa se nanašajo na ureditev financiranja organizacije, članarine in proračuna. Sprožila je tudi postopek proučevanja možnosti zagotovitve pravnega statusa organizacije in diplomatskih privilegijev in imunitet za njegovo osebje. Poleg krepitve vloge generalnega sekretarja in posodobitve sekretariata je kot zelo pomembno področje navedeno prizadevanje za večjo učinkovitost institucij OVSE in terenskih misij.

V času predsedovanja Slovenije je bilo v zvezi s Kosovom doseženo soglasje, da ne bo vrnitve na položaj pred l. 1999, da se Kosovo ne bo delilo in da ne bo pripojeno oz. pridruženo nobeni (albanski) državi, skupnosti ali čemu podobnemu. Te teze so bile potrjene v okviru prizadevanj EU za ureditev razmer in vzpostavitev trajnega miru na Zahodnem Balkanu.

Prioritetna vprašanja v času predsedovanja Slovenije so bila problemi Gruzije v zvezi z Osetijo in Abhazijo, pogajanja med Azerbajdžanom in Armenijo zaradi Gorskega Karabaha in Pridnestrje oz. odnosi med Moldavijo, Ukrajino, Rusijo in Romunijo. V zvezi s problemi Gruzije se je sredi novembra 2005 v Ljubljani sestala skupna nadzorna komisija, v kateri so predstavniki Rusije, Ruske republike Severne Osetije, delno neodvisne, vendar nepriznane Južne Osetije in Gruzije; kot opazovalec in posrednik v njej sodeluje tudi OVSE. Komisija deluje v neuravnoveženi sestavi

(razmerje 1 proti 3 v škodo Gruzije) že od pred leti sklenjenega premirja na osetijski fronti. Gruzinski predlog, da se komisija razširi tako, da se vanjo vključita predstavnika EU in ZDA ni bil sprejet in sestanek se je zaradi pritiska »velikih«, ki organizacijo priložnostno uporabljajo kot svojo talko, končal s polomom in je bil v Gruziji celo označen kot »politični teater absurda«.

Vrhunsko zasedanje OVSE v Ljubljani je že tretje v nizu, ki se je končalo brez *skupne deklaracije*. Kot predsedujoča se je Slovenija že ob začetku vrhunskega zasedanja v Ljubljani zavzela za kratko deklaracijo, ki bi bila osredotočena na osnovna načela organizacije. Skupna deklaracija pomeni vsebinsko usmeritev za delo v naslednjem kratkoročnem obdobju na področju gospodarskega sodelovanja kot podpore političnim prizadevanjem za vzpostavitev in utrditev miru, preprečevanja oboroženih spopadov in boja proti organiziranemu kriminalu, terorizmu, trgovini z ljudmi in nelegalnim migracijam. Dejstvo, da deklaracija ni bila sprejeta, govori o tem, da zlasti pri reševanju konfliktov ni bil dosežen dovolj velik napredek.

OVSE je okvir, v katerem države delujejo na podlagi zelo različnih ambicij, usmeritev in dnevnih redov, ki sicer imajo skupni imenovalc, je pa iz te razslojenosti včasih težko dobiti skupno politično sporočilo.

4.4 Perspektive nadaljnjega razvoja OVSE

Organizacija za varnost in sodelovanje je bila ustanovljena kot forum za širok in enakopraven dialog o vojaško-politični, ekonomski in človeški dimenziji varnosti in je poklicana, da ob upoštevanju sodobnih izzivov skrbi za varnost in enakopravno sodelovanje na vsem svojem prostoru. OVSE ima vsestransko udeležbo in je edina vseevropska, transatlantska in evrazijska organizacija. Na območju, ki ga pokriva, je v zadnjem času vedno bolj prisotna zaskrbljenost zaradi nerešenih konfliktov, ki povzročajo nestabilnost in ovirajo mednarodno sodelovanje in razvoj. Problem večine kriznih žarišč na evropskem delu, kot je to npr. Kosovo, tudi še po več kot desetih letih ni rešen, pozornost organizacije pa se v zadnjem času usmerja na vzhod v srednjo Azijo. »Večina konfliktov v Zakavkazju in nekateri konflikti v Osrednji Aziji imajo mnogo podobnosti z jugoslovanskim« (Todd 2003, 42).

Zadnje zasedanje OVSE, ki je potekalo pod predsedstvom Slovenije v začetku decembra 2005 v Ljubljani, je izpostavilo dejstvo, da se organizacija nahaja na neke vrste prelomni točki in bo zaradi navzkrižnih interesov najvplivnejših strateških partnerjev v globalnem prostoru potrebno redefinirati način njenega delovanja v prihodnosti. Ker se po podpisu zadnjih pridružitvenih sporazumov EU zdaj razteza vse do Črnega morja, je srednja Azija postala del evropskega sosodstva in Evropa nujno potrebuje orodja in strategije, s katerimi bo omogočila integracijo predelu sveta, ki se prebija v ospredje in ima ambicijo postati del demokratične skupnosti, kakršno je vzpostavila Evropa. V regiji je veliko novih izzivov: nekateri so povezani s problemi, ki

izvirajo iz Afganistana, ker tu pomembno vozlišče poti za trgovanje z drogo in kriminal, drugi z razpadom Sovjetske zveze in njenimi izobraževalnimi in ideološkimi standardi in infrastrukturo.

Ko govorimo o posledicah tektonskih premikov v strukturi mednarodne skupnosti na območju svetovnega obrobja, se srečujemo z njihovimi kratkoročnimi in dolgoročnimi učinki. Med kratkoročne je šteti predvsem zaton pretežno enopartijskih sistemov na azijskih in afriških tleh, ki so jim bili vzor modeli razvoja, kakršnega so ponujali marksistično-leninistični učitelji. Med neposredne učinke, katerih trajanje se lahko zavleče dalje, pa sodi konec soočenja obeh nasprotujočih si blokov na njihovih tleh, ki sta si skušala pridobiti strateške in politične prednosti (Benko, 2000a: 358).

V zadnjih tridesetih letih je bila OVSE izjemno uspešna v zblizjevanju zahoda in vzhoda in pri uvajanju demokracije v smeri od zahoda proti vzhodu. Temelj evropskega združevanja so demokratične vrednote, vendar pa vrednot zahodnih demokracij ne delita dve tretjini svetovnega prebivalstva. Zdaj, ko so realizirani zadnji pridružitveni sporazumi, se zastavlja novo ključno vprašanje in sicer je to odnos med severom in jugom, katerega vsebina je kulturni dialog med civilizacijami, ker »...glavne razlike v političnem in gospodarskem razvoju med civilizacijami jasno izhajajo iz njihovih različnih kultur« (Huntington 2000, 28). Tako se v EU odpirajo nova vprašanja v zvezi s pristopnimi pogajanjmi z državami Zahodnega Balkana in Turčije, ki z izjemo Hrvaške vse vsebujejo elemente islama, pri tem pa je v regiji še vedno zelo prisoten in živ problem kulturne, verske, etnične in nacionalne nestrpnosti. OVSE v tem kontekstu poskuša delovati nevtralnno in skupaj s celotno mednarodno skupnostjo išče načine, kako tem državam pomagati skozi proces tranzicije, predstavlja ideje in standarde in pomaga pri njihovi implementaciji, vendar to ni popolna rešitev. Države, ki so izšle iz nekdanjega sovjetskega prostora, so podedovale rigidnost političnega sistema, za stare socialistične strukture pa ne obstaja nov model. Kultura in zgodovina sta v tem prostoru specifični in ju je treba pri razvoju upoštevati, saj gre tu za vpliv islamskega sveta, Kitajske in Rusije in za preplet strateških in ekonomskih interesov. Zastavlja se vprašanje, do katere mere je na te procese mogoče vplivati od zunaj in je težko reči do katere stopnje so spremembe v državah posledica zunanjega vmešavanja. Temeljni ideal OVSE je pomagati državam v procesu demokratizacije, ne da bi pri tem služili interesom nekaterih posebnih (velikih in močnih) igralcev. Zagotoviti je potrebno, da so kritike predstavljene na način, ki ni nekonstruktiven in da z njimi politične sile ne morejo manipulirati. Čarobnih formul za hitre spremembe ni, obstajajo pa tudi resni strukturni problemi, povezani z gospodarstvom in velika koruptivnost. To zadeva celotno družbo in vpliva na razvoj demokratičnih institucij. Problemi so večplastni in zadevajo vso družbo, bližnjic v demokratični razvoj ni.

Varnost na območju, ki ga pokriva OVSE je smotrno obravnavati v širšem kontekstu globalne varnosti, zato so ugodno ocenjeni odnosi s partnerskimi državami, ki bi jih bilo potrebno še okrepiti. Gospodarske in kulturne razlike med Slovenijo in JVE so velike in se poglobljajo v smeri proti vzhodu, v širšem kontekstu, razlike med EU in bolj oddaljenimi državami nekdanje Sovjetske zveze pa so enormne. Vprašanje gospodarskih, kulturnih in političnih razlik je potrebno reševati z vzpostavljanjem dialoga in ne samo z ekonomskimi in vojaškimi grožnjami in z zapiranjem meja. To vključuje tudi sklepanje in izvajanje medsebojnih bilateralnih in multilateralnih sporazumov in pogodb in sprejemanje notranje-političnih ukrepov za preseganje sporov in konfliktov. Nasproti valu ljudskih revolucij, ki so že zajele Gruzijo z Abhazijo, Adžarijo in Južno Osetijo, Gorski Karabah in Čečenijo in se širi v srednjo Azijo, je OVSE edina institucionalna povezava ki jo ima EU za širitev svojega vpliva in vrednot na območje osrednje Azije in edini instrument za krepitev partnerskih vezi z vzhodno-azijskimi sosedi kot so Afganistan, Japonska, Južna Koreja, Mongolija in Tajsko. V tem kontekstu je partnerstvo temeljni element organizacije: v globaliziranem okolju se (pozitivni) vplivi dogajanj na eni celini se širijo in prenašajo v druge prostore. Primer odlično opravljenega dela organizacije v Aziji v l. 2005 je uspešno nadzorovanje septembrskih parlamentarnih volitev v Afganistanu, poleg tega OVSE je svojo vitalnost izkazala z izvedbo parlamentarnih volitev v Azarbejdžanu in v iskanju kompromisne rešitve v Pridnestrski republiki. OVSE predstavlja mehanizem, za katerega je potrebna vzajemnost, tudi s strani države, ki je procesu razreševanja konflikta objekt. Za osrednjo Azijo v regiji namreč ni mogoče določiti skupnega imenovalca in enakih sklepov, vsako vprašanje je potrebno definirati in reševati posamično.

OVSE je razmeroma uspešna na področju uveljavljanja demokratizacije, zlasti volitev in uveljavljanja človekovih pravic, vendar je tudi v tem kontekstu potrebno upoštevati dejstvo, da je demokratično dozorevanje dolgotrajen proces. Pomembna je vloga OVSE v okviru institucij ODIHR, ki nadzira volitve, visokega komisarja za narodne manjšine in predstavnika za svobodo medijev, ki vsi zelo pomagajo sodelujočim državam pri njihovem izpolnjevanju sprejetih obveznosti v okviru OVSE. V zvezi s tem narašča nestrinjanje petinpetdeseterice glede meril OVSE pri nadzoru volitev na postsovjetskem območju, ki v glavnem ne ustrezajo demokratičnim standardom. Zasedanje v Ljubljani je potekalo v ozračju zaostrenih odnosov med ZDA in Rusijo zaradi vprašanja tim. Istambulskih zavez iz l. 1999 o umiku ruskih enot iz Moldavije in Gruzije, pri katerem vztrajata ZDA in Velika Britanija, Rusija pa jih zavrača. Rusija je neposredno pred zasedanjem izjavila, da prav ZDA in NATO povečujeta napetosti v srednji Aziji.

Varnostne razmere se v Evropi v številnih ozirih precej razlikujejo od varnostnih razmer v srednji in severovzhodni Aziji, kljub temu pa so evropske izkušnje na tem področju lahko koristen model za uveljavljanje stabilnega in trajnostnega varnostnega

mehanizma drugih kriznih območjih. Problemi v JVE so kompleksni, kronični in nagnjeni k ponovnemu vznikanju in zahtevajo temeljito analizo in ustrezno razumevanje. Podobno logiko je mogoče aplicirati tudi na Pridnestrje in osrednjo Azijo. Mednarodna skupnost mora skupaj z regionalnimi dejavniki hitro in odločno sprejemati preventivne ukrepe, če se hoče v bodočnosti izogniti katastrofam novih vojn. »Mednarodnega miru ni mogoče ohraniti z omejevanjem nacionalne suverenosti, razloge tega neuspeha pa je najti prav v naravi odnosov med narodi« (Morgenthau 1995, 660). Generalni sekretar OZN Kofi Annan je v enem svojih govorov izjavil, da gre pri takem načinu reševanja problemov za neke vrste *kulturno prevencijo*, v kateri naj bi sodelovala mednarodna skupnost vključno z ZDA in organizacijami kot so OSCE, EU, NATO, OZN in druge.

Skladno s svojo vseobsežno prisotnostjo in strukturo članstva se OVSE lahko pohvali s kar nekaj komparativnimi prednostmi, kar zadeva spodbujanje reform in tranzicije, v prihodnosti pa bo še boljše učinke lahko dosegala, če se bo usmerila k sinergijskemu delovanju z EU. Ob podpori OVSE je EU s pomočjo NATO nad JVE vzpostavila neke vrste protektorat z namenom, da bi tako pospešila integracijske procese in utrdila povezave s svojimi perifernimi mejnimi področji. S tem je v določeni meri pomagala ZDA uresničiti strateške interese na Bližnjem vzhodu in osrednji Aziji, v zameno za to pa je dobila večjo stopnjo svobode in več odgovornosti v reševanju svojih odnosov z JVE in iskanju skupnega jezika o balkanskem in drugih bilateralnih vprašanjih z Rusijo. Evropa si je izborila priložnost za afirmacijo svoje skupne politike na Balkanu. Svoje potenciale je usmerila k institucionalizaciji sodelovanja z JVE in zagovarja regionalni pristop, temeljite priprave, izgradnjo institucij in postopnost v integraciji regije v evropske strukture. V tem kontekstu Balkan vidi kot rastoči trg in želi v imeti v tem prostoru dominantno vlogo.

V primerjavi z NATO in EU, v katerih delo poteka skladno z dnevnim redom, ki je rezultat konsenza sodelujočih, je OVSE okvirna organizacija, v kateri poteka sodelovanje na različnih osnovah. Poudarek ni na (prisilnem) sprejemanju skupnih stališč, ampak na iskanju sprejemljivih rešitev za vse vpletene ne glede na politične in druge razlike. To je dobra lastnost oz. značilnost OVSE, istočasno pa je to temelj, ki izjemno otežuje njeno vodenje. Položaj predsedujoče (države članice), ki v kompleksnih razmerjih skuša doseči privolitev oz. strinjanje s ponujeno rešitvijo, je zelo političen. Velja pravilo soglasja, kar pomeni, da obstoja možnost veta. Vsaka država članica, vključno z majhnimi, lahko zaradi svojih varnostnih problemov zaplete oz. ustavi odločanje. Kljub temu ostaja ocena, da je tak pristop konstruktiven, saj omogoča vsem, tudi manjšim državam, da lahko izpostavijo vsebine svojih specifičnih problemov na nivoju, na katerem so deležne pozornosti vseh, tudi velikih (in močnih) držav.

OVSE se mora po tridesetih letih delovanja temeljito prenoviti in reorganizirati. Dobiti mora večjo mednarodno pravno subjektiviteto in okrepiti vpliv kolektivnih

medvladnih organov na delovanje svojih institucij in terenskih misij, ki so v sedanji organizaciji namenjene samo posameznim državam, smiselno in racionalno pa bi bilo, da se preoblikujejo v tematske in rotacijske. Revidirati bi bilo potrebno celotno filozofijo ODIHR pri opazovanju volitev: v ospredje delovanje urada bi bilo potrebno postaviti konkretno pomoč posameznim državam in takojšnje reagiranje na njihove prošnje.

Mehanizmi OVSE za vzpostavitev in ohranjanje miru, kot so se razvili v začetku 90-tih let, niso več v skladu z filozofijo OVSE. Institucionalizacija v sedanjosti se dogaja brez posebnega reda in je za zdaj videti kot kopičenje prijemov in ustanov, ki so med seboj nepovezani, to pa zahteva veliko preveč časa za koordinacijo. Največji oviri za hitrejše reševanje sporov sta soglasno odločanje in širok nabor pogosto diametralno nasprotnih interesov sodelujočih držav. Ker se mora z zaključno deklaracijo strinjati vseh petinpetdeset v OVSE sodelujočih držav, so pogajanja in usklajevanja zelo zahtevna. Problem OVSE je tudi njeno nenehno spreminjanje in ustvarjanje novih postopkov in mehanizmov. Razprave o prihodnosti OVSE odpirajo vprašanje ali naj bo bolj proaktivna ali bolj vsevključujoča. V ospredju je ideja, da se organizaciji kot taki ničesar ne odvzame, ampak bi bilo njeno strukturo smiselno reorganizirati tako, da bo v fazi oblikovanja politike in sprejemanja odločitev koherentnejša.

5 PAKT STABILNOSTI ZA JUGOVZHODNO EVROPO

5.1 Zgodovinski pregled

Pakt stabilnosti za Jugovzhodno Evropo je v svojem bistvu politična iniciativa več kot petdeset držav in mednarodnih organizacij za politično in gospodarsko rekonstrukcijo Zahodnega Balkana in za obvladovanje posledic konfliktov iz začetka 90-tih let. PSJVE je široko zasnovana mednarodna iniciativa, usmerjena v krepitev sodelovanja med državami JVE in je vsebinsko eden najpomembnejših instrumentov za vsestransko pomoč in podporo državam Zahodnega Balkana v njihovih prizadevanjih za postopno gospodarsko, politično in varnostno vključitev v širše integracije, zlasti v EU. Evropa se bo v iskanju svoje celovitosti širila tudi na Vzhod, saj bo v globaliziranem okolju le tako sposobna konkurirati sistemom, kakršne so ZDA, hitro razvijajoči se Kitajska in Indija in skupina Islamskih držav (Singapur in druge). V tem kontekstu je padec Berlinskega zidu in dogodki, ki so mu sledili, Evropo prisilil, da se sooči s problemom držav v tranziciji, ki so se pravkar izvile iz primeža totalitarnih komunističnih režimov.

Ideja o sistematičnem pristopu k reševanju ekonomskih in političnih problemov in zagotavljanju trajnega miru na nivoju mednarodne skupnosti se je začela realizirati že novembra l. 1989, ko je bila na pobudo predsednikov Avstrije, Madžarske, Italije in nekdanje Jugoslavije ustanovljena tim. *Quadrilateral*, ki je do l. 1996 prerasla v 16 člansko *Centralno-Evropsko iniciativo (CEI)*. Poleg Slovenije so se ji pridružile še Albanija, Bosna in Hercegovina, Hrvaška, Makedonija in Romunija. Njen prvotni cilj je bil spodbujanje gospodarskega, znanstveno-tehničnega, političnega in kulturnega sodelovanja med včlanjenimi državami, z leti pa se je preoblikovala v pobudo za izpolnjevanje političnih, ekonomskih in socialnih pogojev za vključitev teh držav v EU.

V obdobju zloma komunizma oz. državnega socializma ob koncu 90-tih let, se je EU posvetila izgradnji strategije podpore in vzpodbujanja demokratičnih in gospodarskih reform v državah Centralne in Vzhodne Evrope, ki so se začele odmikati od Sovjetske zveze. V naslednjih letih so bili z državami Centralne in Vzhodne Evrope: z Bolgarijo, s Češko, z Estonijo, z Latvijo, z Litvo, z Madžarsko, s Poljsko, s Slovaško in s Slovenijo podpisani tim. *Evropski sporazumi*; pozneje so bili *Sporazumi o partnerstvu in sodelovanju* podpisani z državami bivše Sovjetske zveze: z Armenijo, z Azerbejdžanom, z Belorusijo, z Gruzijo, s Kazakstanom, s Kirgizijo, z Moldavijo, z Rusijo, z Ukrajino in z Uzbekistanom.

Razpad Varšavskega pakta in eskalacija nacional-šovinističnega nasilja na prostoru bivše Jugoslavije sta resno ogrozila mir in varnost v EU, ki se je odzvala z idejo o sistematičnem pristopu k reševanju ekonomskih in političnih problemov in zagotavljanja trajnega miru na nivoju mednarodne skupnosti. Pobuda, da se pod njenim okriljem organizira splošna konferenca o varnosti in miru v prvotni varianti ni bila

namenjen izključno državam Jugovzhodne, ampak tudi Vzhodne in Centralne Evrope: francosko zunanje ministrstvo je že aprila l. 1993 predlagalo sprejem posebnega dokumenta in podpis serije bilateralnih sporazumov, ki naj bi pripomogli k stabilizaciji območja in bi se te države lahko začele pripravljati za vključitev v EU. Predlog je EU kot del svoje enotne zunanje in varnostne politike sprejela in spomladi 1994 v Parizu organizirala prvo konferenco Pakta stabilnosti, na kateri je bilo predvideno, da se bodo pogajalski procesi odvijali na dveh regionalnih omizjih: prvi naj bi zaobjel Estonijo, Latvijo in Litvo in druge države, ki imajo interese v Baltski regiji, v drugo regionalno omizje pa naj bi se vključile države Centralne in Vzhodne Evrope: Češka, Poljska, Madžarska, Slovaška, Romunija in Bolgarija. Države Jugovzhodne Evrope niso bile vključene, ker je v tej regiji divjala vojna. Po leto dni trajajočih pogajanjih je bila marca l. 1995 v Parizu sprejeta *Deklaracija o Paktu stabilnosti*, ki je vsebovala tudi seznam podpisanih sporazumov držav udeleženk, sporazum o dobrososedskem sodelovanju in konkretne projekte za poglobljanje dobrososedskega sodelovanja. V celoti ta pakt ni imel pomembnejšega vpliva na odnose med posameznimi državami Centralne in Vzhodne Evrope.

Novembra 1995 je bil zaključen *Daytonski mirovni sporazum*¹¹, decembra istega leta pa je francoska diplomacija ponudila novo iniciativo v procesu za stabilizacijo in razvoj dobrososedskih odnosov v JVE, tim. *Royaumontski sporazum (The Royaumont Process)*, ki je vseboval projekte za razvoj institucij civilne družbe in je bil pozneje integriran v Pakt stabilnosti.

Julija 1996 so se v Sofiji sešli zunanji ministri držav JVE: Albanije, Bosne in Hercegovine, Bolgarije, Romunije, Turčije in ZR Jugoslavije in sprejeli zavezo o multilateralnem sodelovanju in razvijanju dobrih sosedskih odnosov, stabilnosti in varnosti. Ta zaveza ja bila pozneje formalizirana in kot Proces sodelovanja v JVE velja še danes.

ZDA so se decembra l. 1996 zavzele za pospešitev političnega in gospodarskega sodelovanja med državami JVE in nudenje pomoči tem državam v integracijskih procesih v *Iniciativi za sodelovanje med državami Jugovzhodne Evrope (Southeast European Cooperative Initiative)*. Članice SECI so Albanija, Bosna in Hercegovina, Bolgarija, Hrvaška, Makedonija, Grčija, Madžarska, Moldavija, Romunija, Slovenija in Turčija.

¹¹ Daytonski sporazum so novembra 1995 podpisale sprte strani z ozemlja bivše SFRJ v ameriškem mestu Dayton (Ohio) in z njim končale vojno v Bosni in Hercegovini ter odločile o njeni prihodnosti.

Skladno z vsemi temi iniciativami je francosko zunanje ministrstvo februarja 1998 dalo pobudo za ustanovitev globalnega, vseobsežnega projekta, ki bi zaobjel vse obstoječe aktivnosti, hkrati pa bi pomenil vsebinsko prenovljen celovit strateški pristop EU v odnosih z JVE regijo in njenim vključevanjem v evropske integracijske procese in institucije. V nekoliko spremenjeni obliki je bila pobuda obujena v času, ko je EU predsedovala Nemčija in tako je bila 8. aprila 1999 na zasedanju Sveta za splošne zadeve EU v Luxemburgu sprejeta pobuda za ustanovitev *Pakta stabilnosti za Jugovzhodno Evropo*, katere osnovni namen je bil obvladovanje permanentno nestabilnih razmer in umiritev lokalnih spopadov na Zahodnem Balkanu.

Ko je 1. 1999 med reševanjem Kosovske krize prišlo do oborožene intervencije mednarodne skupnosti, je dozorelo spoznanje, da je za stabilizacijo in vzpostavitev miru v regiji potrebna kontinuirana in celovita politična in ekonomska podpora EU in ZDA. Med konferenco o Kosovu so ZDA sprejele to pobudo in predložile nov projekt za JVE pod okriljem EU in NATO. Z odločbo, sprejeto 1. julija 1999 je bil Pakt stabilnosti za Jugovzhodno Evropo vključen pod okrilje OVSE.

Kljub odprtim vprašanjem glede sodelovanja Zvezne republike Jugoslavije je bila 10. junija 1999¹² v Kölnu sklicana konferenca o PS JVE na ravni zunanjih ministrov, na kateri je bil dosežen dogovor »...da je za uspešnost Pakta stabilnosti sodelovanje Zvezne republike Jugoslavije nujno in potrebno, vendar le pod pogoji, ki jih Zvezni republiki Jugoslaviji postavlja mednarodna skupnost, zato naj bi bila njena vključitev v okvir Pakta stabilnosti mogoča šele, ko bo spoštovala mednarodne obveznosti, resolucije varnostnega sveta OZN in besedilo Pakta stabilnosti za Jugovzhodno Evropo« (Lajh 2002, 19). Konferenca je obravnavala določbe o ciljih in mehanizme delovanja, koordinacije in nadzora PS JVE.

Kmalu za tem, 30. julija 1999 je bila konferenci predsednikov držav in vlad v Sarajevu sprejeta tim. *Sarajevska deklaracija* o izgradnji enotne, demokratične in varne Evrope, o sodelovanju in gospodarski obnovi regije, o vzpostavitvi miru, stabilnosti, demokracije in spoštovanju človekovih pravic. Države podpisnice so se med drugim obvezale, da bodo s sodelovanjem zmanjševale medsebojne napetosti in razvijale dobre medsosedske odnose, omogočale vrnitev vojnih beguncev, krepile demokratične procese v svojih državah in v meddržavnih odnosih, skrbele za razvoj tržne ekonomije, se borile proti kriminalu in preprečevale ilegalne migracije.

Pomembni dokumenti PS JVE so tudi zaključki regionalnih omizij. Tako je bil na prvem regionalnem omizju konec leta 1999 v Ženevi sprejet delovni program in postavljene osnovne strukture, na drugem regionalnem omizju sredi leta 2000 v Solunu

¹² istega dne je Varnostni svet OZN sprejel resolucijo št. 1224 o Kosovu, ki določa, da Kosovo je in ostane del ZRJ.

pa so bila opredeljena načela za nadaljnje delovanje PS JVE ter podana pregled in opredelitev aktivnosti po delovnih omizjih. Zaključki srečanj delovnih omizij in še zlasti uspešnost donatorskih konferenc predstavljajo vsebinske usmeritve za delo v obdobjih med posameznimi zasedanji, hkrati pa se na njihovi podlagi ugotavlja uspešnost delovanja PS JVE.

5.2 Organizacija in način delovanja PS JVE

Pakt Stabilnosti za Jugovzhodno Evropo je velik in kompleksen mehanizem z razvejano strukturo, znotraj katere poteka množica različnih dejavnosti, katerega temeljni namen ob ustanovitvi je bil podpreti države JVE pri njihovem prizadevanju za vzpostavitev miru, razvoj demokracije, spoštovanja človekovih pravic in gospodarske blaginje in jim nuditi pomoč pri notranjih reformah, gospodarski prenovi, vzpostavljanju tržnega gospodarstva, regionalnem sodelovanju in zagotavljanju notranje in zunanje varnosti (Lajh 2002, 17 – 22).

PS JVE deluje pod okriljem OVSE in je organiziran kot *regionalno delovno omizje*, ki ga sestavljajo predstavniki vseh sodelujočih držav, mednarodnih organizacij in regionalnih pobud oz. asociacij. Na regionalnem omizju, ki je bilo ustanovljeno kot glavno koordinacijsko in posvetovalno telo, se sprejemajo vse odločitve, poleg tega pa je njegova naloga vodenje koordinacijskega procesa med posameznimi delovnimi omizji in državami donatorkami ter prejemnicami pomoči. S strani Evropske komisije, SE in OVSE je imenovan posebni koordinator za PS JVE, ki vodi regionalno omizje in koordinira celoten proces; njegov namestnik je vedno predstavnik ZDA, s čemer je vzpostavljen pomemben mehanizem za *transatlantsko povezovanje*. Posamezne države imenujejo svoje nacionalne koordinatorje, ki znotraj vsake posamezne države koordinirajo proces in skrbijo za izvedbo strategij.

Sedež PS JVE je v Bruslju; trenutno ga kot *posebni koordinator PSJVE* vodi dr. Erhard Busek. Pakt ima glede na obliko delovanja različne strukture, kjer se odvijajo dejavnosti in v katere so vključeni posamezniki, države ali mednarodne organizacije. *Delovna omizja* vodijo predsedujoči, ki so običajno mednarodno uveljavljeni diplomati in sopredsedujoči, ki so praviloma predstavniki držav udeleženk. Odvisno od vsake posamezne situacije oz. projekta, delovne skupine in iniciative vodijo države oz. predstavniki držav. Projekte, ki se izvajajo v državah JVE, lahko predlagajo države, državljani, institucije, organizacije in podjetja na osnovi svojih videnj problemov ali potreb držav prejemnic. Predlagani projekti, ki jih je treba prijaviti na razpis, se zbirajo v uradu posebnega koordinatorja, kjer jih strokovnjaki v institucijah ovrednotijo in pripravijo za *donatorsko konferenco*. Na donatorskih konferencah se donatorji in

financerji (finančne ustanove, države, Evropska komisija) odločijo, katere projekte bodo podprli.

PS JVE si izrecno prizadeva tudi za večjo aktivnost nevladnega sektorja oziroma nevladnih organizacij, še posebej civilne družbe v državah JVE, ki se pojavljajo na vseh področjih, kot prikaz pa so vključene v prvem delovnem omizju.

PS JVE je iniciativa, ki združuje politične, gospodarske in varnostne ukrepe za stabiliziranje razmer v regiji in je rezultat dogovora o celovitem dolgoročnem reševanju problemov in vzdrževanju miru, ki so ga sprejele vse članice EU, podprli pa sta ga tudi ZDA in Rusija; v njem sodelujejo države, mednarodne organizacije in zveze vključno z EU in NATO in mednarodne finančne ustanove. Poleg polnopravnih udeleženk kot opazovalke sodelujejo še nekatere srednjeevropske in nordijske države ter (bolj oddaljene) države in organizacije, ki podpirajo pakt, to so tim. *facilitaters*.

Glede na pričakovane rezultate so države v paktu razporejene v

- *države prejemnice* ali *ciljne države (target countries)*, in sicer so države prejemnice države JVE: Albanija, Makedonija, Bosna in Hercegovina, Hrvaška, Bolgarija, Romunija in Zvezna republika Jugoslavija (Črna Gora, Kosovo in Srbija). V državah prejemnicah se izvajajo projekti, povezani z investiranjem, kot je npr. obnova infrastrukture na področju cest in železnic; v ciljnih državah potekajo tudi pobude kot npr. antikorupcijska pobuda in

- *države donatorke*, to so članice EU, Švica, Norveška, Japonska, ZDA, Kanada in Rusija. V skupino držav donatork je vključena tudi Slovenija in aktivno sodeluje v vseh strukturah PS JVE in pri sprejemanju odločitev;

- *financerji* so mednarodne organizacije, med drugimi EU, NATO, OVSE, SE ter mednarodne finančne institucije, med drugimi Evropska banka za obnovo in razvoj, Mednarodni denarni sklad, Svetovna banka in druge.

PSJVE deluje kot *Regionalno delovno omizje*, ki je znotraj sebe organizirano v tri delovna omizja; ta delovna omizja so bila ustanovljena za tista področja, ki po mnenju mednarodne skupnosti najbolj nujno zahtevajo celovito reševanje problemov in sicer:

- *delovno omizje za demokratizacijo in človekove pravice* oz. *prvo omizje* se ukvarja s problematiko vojnih beguncev, pravicami nacionalnih manjšin, svobodo neodvisnih medijev, izgradnjo civilne družbe institucij pravne države in učinkovite državne administracije, razvojem skupnih pravil glede državnih meja in mejnih režimov;

- *delovno omizje za ekonomsko obnovo, razvoj in sodelovanje* oz. *drugo omizje* se ukvarja z vprašanji gospodarske obnove, razvoja in sodelovanja znotraj regije in v globalnem okviru na področju deregulacije in transparentnosti, ustanavljanja prostih trgovinskih con, izgradnje infrastrukture in ekoloških normativov, preskrbe z energijo in njeno racionalizacijo, meddržavnim transportom, vzpodbujanja razvoja privatnega sektorja in z možnostmi (ekonomske) reintegracije vojnih beguncev;

- *delovno omizje za varnostna vprašanja oz. tretje delovno omizje* obravnava vprašanja s področja pravosodja, notranjih zadev, migracij in borbe z organiziranim kriminalom, korupcijo in globalnim terorizmom in z vprašanji vzpostavljanja medsebojnega zaupanja v regiji, realizacijo 4. in 5. čl. Daytonskega sporazuma¹³, nadzorom oboroževanja in vsa ostala za vzpostavitev in vzdrževanje varnosti, miru in medsebojnega sodelovanja pomembna vprašanja; prav tako se v okviru tega omizja usklajujejo predlogi in ukrepi različnih evropskih in evro-atlantskih iniciativ, ki se nanašajo na splošno oceno varnostne situacije na Zahodnem Balkanu.

Delovna omizja so nameščena v regiji JVE oz. v državah donatorkah in so razčlenjena v posamezne *delovne skupine (task forces)*, te pa v sektorje in iniciative. Delovne skupine na multilateralnem nivoju usklajeno in v tesnem sodelovanju s sodelavci v Bruslju, ob pomoči in sodelovanju strokovnjakov OVSE in SE izvajajo programe in projekte, ki so pomembni za uresničevanje ciljev PS JVE, zlasti pri preseganju razlik in pomanjkljivosti v sodelovanju med posameznimi državami v regiji.

Posebni del PS JVE je *Regionalna donatorska konferenca* za JVE, katere prvenstvena naloga je identificiranje finančnih virov za delovanje Pakta in vključuje vse skupine sodelujočih v PS JVE. Prva donatorska konferenca se je odvijala konec marca 2000 v Bruslju.

5.3 Vloga in položaj Slovenije v PS JVE

PS JVE je bil ustanovljen kot forum, v katerem bi države udeleženke lahko razpravljale o ukrepih za poglobljanje medsebojnega sodelovanja in zaupanja, pospeševanju gospodarskega razvoja, utrjevanju demokracije, spoštovanju človekovih pravic, nadzoru nad oboroževanjem in drugih, za varnost in stabilizacijo razmer v regiji pomembnih temah. Slovenija ima z Zahodnim Balkanom veliko skupnih zgodovinskih izkušenj, pozna mentaliteto ljudi na tem območju, njihov jezik ter načine delovanja in je tudi kulturno tesno povezana z regijo JVE. Trajno zagotavljanje miru, stabilnosti in varnosti v tem območju je eden njenih vitalnih interesov. Geografski položaj Slovenije in naša politična orientacija, kot tudi zgodovinska in kulturna povezanost s tem predelom Evrope nam omogočajo uresničevanje ciljev PS JVE, predvsem pa opravljanje vloge posrednika in prenašalca znanja in izkušenj med EU in državami JVE.

¹³ *4. člen:* Imenuje se centralna vlada, enotni parlament in državno predsedstvo, predvideno je še skupno ustavno sodišče in skupna centralna banka ter enotna valuta. Centralne institucije so odgovorne za zunanjo politiko, zunanjo trgovino, denarno politiko, kakor tudi za vprašanja državljanstva. Parlament bo sestavljen iz dveh zbornic;

5. člen: Predsedstvo in parlament se bosta volila leta 1996 na svobodnih in demokratičnih volitvah, pod mednarodnim nadzorstvom. Vzpostavil se bo koridor, ki bo spajal mesto Goražde s Sarajevom (Goražde ni prometno povezano s Federacijo), ki naj bi bil širok 8 do 15 km.

Slovenija se zavzema za pogosta srečanja držav te regije, na katerih bi skupaj reševale probleme, v čim širšem krogu sprejemale projekte in se tako zbliževale, saj PS JVE omogoča več sodelovanja v širši regiji, med državami prejemnicami in njihovimi sosedi, ki so poleg Slovenije še Italija, Grčija, Madžarska in Avstrija.

Slovenija je sodelovala že v pripravah na ustanovitev PS JVE, ki je bil izoblikovan spomladi leta 1999 s Kölnsko deklaracijo; sledilo je vrhunsko srečanje julija 1999 v Sarajevu, na katerem je štirideset predsednikov držav in vlad sprejelo *Sarajevsko deklaracijo* in postavilo politični temelj celotnega projekta, septembra 1999 so stekle prve akcije. Sama ustanovitev PS JVE je v Sloveniji glede na njeno srednjeevropsko identiteto povzročila nekoliko skeptičen odnos v zvezi z vprašanjem morebitnega »rekonstruiranja Jugoslavije«, zato se je na Konferenci v Sarajevu pozicionirala izrecno kot opazovalka oz. gostja in ne prejemnica pomoči, vendar so bili ti pomisleki kmalu preseženi zaradi pomena gospodarskega sodelovanja naše države z državami JVE in zaradi uveljavljanja interesov, ki jih je v tistem obdobju imela v zvezi z evro-atlantskimi integracijami. Ob vstopu v PS JVE se je Slovenija oprla na tiste vrednote, interese in cilje, ki so temelj in istočasno gibal slovenskega naroda in slovenske države, hkrati pa določajo njen položaj v mednarodni skupnosti: mir, varnost, ozemeljska celovitost in suverenost, pravna in demokratična ureditev z zagotavljanjem varovanja človekovih pravic in manjšin, dobri medsosedski odnosi, zlasti krepitev gospodarskega sodelovanja, utrjevanje mednarodnega položaja in integracija v evropske in evro-atlantske zveze. Mir in stabilnost JVE sta v strateškem nacionalnem interesu Slovenije z varnostnega, ekonomskega in političnega vidika.

Državni zbor Republike Slovenije je že 28. 9. 1999 obravnaval vlogo Republike Slovenije in načrtoval strategijo delovanja Slovenije v okviru PS JVE. *Nacionalni koordinator* s svojega sedeža na Ministrstvu za zunanje zadeve vodi aktivnosti Slovenije v PS JVE, načrtuje in usklajuje pa jih s pomočjo *medresorske delovne skupine*, ki jo sestavljajo predstavniki ministrstev in vladnih služb ter uradov. V okviru PS JVE je Slovenija svoja prizadevanja usmerila na delovno skupino za gospodarsko obnovo in razvoj, odpravo trgovinskih ovir in pomoč pri institucionalni graditvi tržnega gospodarstva. Slovenija vlogo veliko naporov v pripravo projektov, vendar pa jih zaradi svoje majhnosti in finančne omejenosti ni sposobna realizirati, zato za te projekte skuša zainteresirati druge sodelujoče države in zlasti sofinancerje tako, da jih preko urada posebnega koordinatorja ponudi na donatorsko konferenco.

Slovenija v okviru pakta nadaljuje vrsto projektov, ki so se začeli izvajati na bilateralni podlagi, posebej na ekonomskem področju. Kot enakopravni partner sodeluje v procesih s konkretnimi projekti kot država donatorka in v različnih pobudah (npr. v boju proti korupciji, organiziranemu kriminalu in drugje) s svojimi strokovnjaki in je aktivna v vseh treh delovnih omizjih.

V okviru *prvega delovnega omizja*, ki se ukvarja z demokratizacijo in človekovimi pravicami in svoboščinami, Slovenija sodeluje:

- v Delovni skupini za izobraževanje in mladino, v kateri v sodelovanju z Evropsko komisijo in Southeastern Europe Youth Resource centrom poteka Program usposabljanja za akterje na področju mladine iz držav JVE, poleg tega Urad za mladino sofinancira aktivnosti nevladnih organizacij za projekte mednarodnega mladinskega dela na področju držav JVE;

- v Delovni skupini za parlamentarno izmenjavo;

- v Delovni skupini za medije;

- v Delovni skupini za vračanje beguncev;

- v Delovni skupini za enake možnosti spolov;

- v Delovni skupini za človekove pravice in narodne manjšine v okviru katerega si Slovenija zlasti prizadeva utrditi med-religijski dialog na tem območju in

- v Delovni skupini za lokalno upravo in javne službe, katere aktivnosti so usmerjene v decentralizacijo, usposobitev in čezmejno sodelovanje lokalne uprave.

V okviru prvega delovnega omizja potekata med drugimi tudi projekt Izobraževanje za demokratično državljanstvo: *Od načrta do učinkovite prakse* in *Mreža za sodelovanje v izobraževanju* v JVE, v katerem sodeluje Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport, pod vodstvom Inštituta za informacijsko tehnologijo pa zelo zanimiv projekt za informacijsko povezovanje knjižnic COBISS (Cooperative Online Bibliographic System and Service), ki je pravzaprav nadaljevanje l. 1987 začete izgradnje splošne podlage knjižničnega informacijskega sistema v nekdanji Jugoslaviji in so ga poleg Slovenije že prevzele Bosna in Hercegovina, Makedoniji in Srbija in Črna gora.

V nekaterih aktivnostih PS JVE v sodelovanju z mednarodnimi organizacijami Slovenske institucije sodelujejo neposredno. Tako v projektu izobraževanja odraslih v JVE, ki ga vodi nemški inštitut, zelo aktivno sodeluje Andragoški center Slovenije. Javni zavodi kot na primer Center za poklicno izobraževanje, Šola za ravnatelje in drugi izvajajo aktivnosti v sodelovanju z mednarodnimi institucijami, npr. European Training Foundation.

V kontekstu z delovnim področjem *drugega delovnega omizja*, katerega vsebina je *gospodarska obnova in razvoj*, se je z namenom implementiranja *Strategije vključevanja Republike Slovenije v gospodarsko obnovo JVE* Ministrstvo za gospodarstvo odločilo ponuditi državam prejemnicam nepovratno pomoč in je s slovenskimi institucijami za izvajanje programa PS JVE sklenilo pogodbe za sofinanciranje izvedbe projektov in financiranje izvajanja tehnične pomoči. Ti programi zajemajo izobraževanje gospodarstvenikov, predstavnikov državne uprave in javnih institucij, izobraževanje v državah JVE s strani slovenskih strokovnjakov ter promocijo slovenskega gospodarstva v JVE.

Pod okriljem Ljubljanske borze in v sodelovanju z Ministrstvom za gospodarstvo je bil oblikovan informacijski portal Povezovanja borz v JVE, v katerega je že povezanih osem borz iz območja nekdanje Jugoslavije.

Pospeševalni center za malo gospodarstvo (PCMG) na območju JVE v Bosni in Hercegovini, Srbiji in Črni gori in Makedoniji izvaja projekte s področja Razvoja malega in srednjega gospodarstva.

Center za razvoj financ (Center of Excellence in Finance) usposablja finančne strokovnjake in uradnike iz vseh držav prejemnic pomoči v PS JVE. Uspešno je bilo izvedenih več delavnic z različnimi temami s področja reform javnih financ, proračunskega in zakladniškega sistema, vloge in pomena javnega računovodstva, reform plačilnega prometa in problematike sive ekonomije. Izvedeni so bili tudi seminarji za potrebe ministrstev za finance. Center skupaj s sodelujočimi državami (RS, Albanija in Hrvaška) nadaljuje petletni pilotski projekt vzpostavitve sistema usposabljanja delavcev na področju javnega računovodstva, za katerega so bile med ostalimi pridobljene tudi donacije Svetovne banke in vlade Velike Britanije in Republike Irske.

Poleg tega v okviru drugega omizja Slovenija aktivno sodeluje:

- v Delovni skupini za trgovino, v kateri se Slovenija zavzema za odstranjevanje trgovinskih ovir in pospeševanje trgovine v JVE;

- v Delovni skupini za infrastrukturo, v kateri se pripravljajo projekti za obnovo infrastrukture v državah JVE;

- v Delovni skupini za ekonomsko reformo in razvoj podjetništva, ki je razdeljena na tri podomizja: za podjetniški svet, za razvoj privatnega sektorja, in za dogovor o investiranju (Investment Compact), s katerim se želi pospešiti pritek tujih investicij v države JVE, te iste države pa zavezuje k pripravi zakonodaje in okoliščin, v katerih bodo tuje investicije možne, in k poročanju o tem. Slovenija pri prizadevanjih sodeluje, poročati pa ji ni treba, ker ni ciljna država;

- v Delovni skupini za okolje, ki se ukvarja z obnovo in zaščito okolja v regiji, kjer je okoljska zavest nasploh razmeroma nizka in

- v Delovni skupini za socialni razvoj, ki je mejna skupina s prvim delovnim omizjem in je usmerjena k ustvarjanju delovnih mest oz. k vzpostavljanju in nadzoru trga dela.

Tretje delovno omizje obravnava varnostno obrambna vprašanja in se v sedanjem času prioriteto ukvarja s problematiko organiziranega kriminala, korupcije in migracij. Že maja 2004 v Bukarešti je bila na zasedanju ministrov za notranje zadeve in pravosodje sprejeta Deklaracija o skupni kampanji za boj proti organiziranemu kriminalu in korupciji, ki predvideva prevzemu evropskega pravnega reda s tega področja.

Slovenija skupaj s Hrvaško vodi Projekt za izobraževanje in usposabljanje za varstvo pred nesrečami v JVE (Disaster Management Training for South East Europe), izvaja se tudi Projekt skupne gasilske enote (Joint Fire Fighting Unit); Projekt seizmološke mreže za jugovzhodno Evropo (Seismological Network for Southeastern Europe) pa še nima zagotovljenih finančnih sredstev za izvedbo.

Tretje delovno omizje je organizirano v dve podomizji:

v podomizju za varnostna vprašanja delujejo delovne skupine oz. iniciative, med drugimi iniciativa za omejevanje posedovanja ročnega strelnega orožja in lahke oborožitve, za pripravo na katastrofe in njihovo preprečevanje in za človekoljubno deminiranje; prav na tem področju je Slovenija zelo aktivna, saj je naš Mednarodni sklad za deminiranje in pomoč žrtvam min v državah JVE odigral pomembno vlogo v Bosni in Hercegovini, svoje dejavnosti pa je razširil na druge zainteresirane države: Hrvaško, Kosovo in Albanijo;

v podomizju za pravosodje in notranje zadeve delujejo delovne skupine za boj proti korupciji, proti organiziranemu kriminalu in proti trgovini z ljudmi. Slovenija je bila povabljen, da se delovni skupini za boj proti korupciji pridruži s svojim strokovnjakom, poleg tega pa je l. 2003 gostila *Mednarodno konferenco za boj proti nelegalni trgovini z ukradenimi vozili*, na kateri so se države JVE zavezale za izdelavo nacionalnih akcijskih načrtov za boj proti tovrstnemu kriminalu. Slovenija sodeluje pri dejavnostih, povezanih z delovanjem sodstva ter usposabljanjem in čezmejnimi sodelovanjem policije.

Slovenija se dejavno vključuje v številne pobude in procese horizontalnega sodelovanja na področjih, kot so: *Pobuda za socialno kohezijo*, *Poslovno svetovalni svet*, *Pobuda za reformo izobraževanja v JVE*, *Pobuda za pripravo in preprečevanje naravnih in drugih nesreč*, *Ohridski proces o upravljanju in nadzoru meja*, *Regionalni energetske trg*, katerega vsebina se nanaša na liberalizacijo energetskega trga in trgovanja s plinom v JVE in *Savska pobuda*, ki je prvi multilateralni sporazum, podpisan med državami, nastalimi na področju razpadle Jugoslavije, ki se ne ukvarja s problematiko skupne preteklosti, ampak z urejanjem zadev skupnega interesa, ki so usmerjene v prihodnost in sicer gre za okvirni sporazum o savskem bazenu in o režimu plovbe na Savi.

V okviru PS JVE si Slovenija zelo prizadeva za poglobljanje gospodarskega sodelovanja z državami JVE, ker je gospodarska rast sami po sebi orodje za presejanje dejavnikov tveganja kot so politična in makroekonomska nestabilnost, velikost trga, infrastruktura in drugi. Slovensko gospodarstvo se je uspešno pozicioniralo na območje JVE, saj se pri vzpostavljanju stikov lahko opira na povezave iz preteklih obdobj, predvsem pa Slovenija razpolaga z razmeroma kvalitetno informacijsko-dokumentacijsko bazo o gospodarskih sistemih držav JV Evrope. Podjetjem iz držav JVE, ki želijo sodelovati v produkcijskih verigah, lahko Slovenija ponudi svoja znanja

in izkušnje pri usklajevanju poslovnih sistemov z ISO standardi. Velik potencial se odpira tudi na področju neposrednih kapitalskih vlaganj, čeprav so riziki še vedno veliki in se zaradi tega nesorazmerno povečuje obseg garancij. Vsebinsko mnogo večji problem predstavljajo kriminal, terorizem in migracije, ki so sicer posledica ekonomske neustreznosti, a jih je potrebno reševati na političnem oz. diplomatskem nivoju.

5.4 Perspektive nadaljnjega razvoja in delovanja PS JVE

PS JVE nima značilnosti mednarodne pogodbe in ne zavezuje po mednarodnem pravu, ampak je to politični dokument, ki za nespoštovanje svojih določil sicer ne predvideva pravnih sankcij, ima pa politično in moralno težo. Strateški cilj PS JVE je krepitev regionalnega sodelovanja in približevanje držav JVE evro-atlantskim asociacijam in predstavlja politično zavezo vseh sodelujočih držav k usklajenemu ciljnemu delovanju. PS JVE je pravzaprav oblika preventivne diplomacije in dolgoročno naravnana aktivnost s konkretnimi projekti in rezultati, ki vsebinsko predstavlja dolgoročni proces delovanja mednarodne skupnosti za doseganje ciljev, ki so demokratizacija, zaščita človekovih pravic, stabilnost, trajni mir, varnost in ekonomska obnova in razvoj tega območja.

PS JVE bazira na enakih principih in normah kot OZN, OVSE in SE in je zasnovan na strukturi bilateralnih in multilateralnih sporazumov o dobrih medsosedskih odnosih, ki jih sklepajo v njem sodelujoče države JVE. PS JVE je zelo resen poskus mednarodne skupnosti za iskanje strategije preprečevanja bodočih spopadov in poskus vzpostavitve trajno stabilnega demokratičnega in ekonomskega sistema v JVE. Da bi dosegli te cilje so bili pobudniki oz. ustanovitelji PS JVE realistični in so ga zaradi boljše sprejemljivosti za vse vpletene strani osnovali na principu enakosti. Končni cilji PS JVE se nanašajo na splošno modernizacijo in sprejetje zahodnih demokratičnih standardov tako v gospodarskem kot tudi v političnem in vojaškem smislu in vključevanje v evro-atlantske asociacije. Pri tem je izjemno pomembna ekonomska dimenzija, saj imajo etnični spopadi znotraj državnih meja in izven njih zelo pogosto svoje globoke korenine v gospodarskih in družbenih razlikah. Dolgoročni temelji stabilnosti so pogojeni z zmanjševanje revščine, ta pa z gospodarsko rastjo v regiji. Mednarodna skupnost se mora usposobiti v razumevanju regionalnih razlik in previdno pristopati k reševanju s čustvi nabitih vprašanj, upoštevati zgodovino, predvsem pa kompleksne in komplicirane odnose med narodi in etničnimi skupinami na tem območju. Konstruktivni pristop k stabilizaciji JVE se lahko doseže s pospešenim gospodarskim razvojem in integracijo v mednarodne asociacije tako, da bodo ob tem dosledno spoštovane realne finančne, kulturne, psihološke in politične omejitve. Potreben je integriran analitični pristop k izpolnjevanju ciljev PS JVE, ki vključuje najboljše metode za reševanje krize, tako da bo vzpodbujanje aktivnega sodelovanja kooperativnih regionalnih dejavnikov in regionalnih strokovnih ekip v sprejemanju strateških rešitev imelo sinergijski učinek.

Države regije naj v stabilizacijskih procesih ne bi bile obravnavane kot objekti, zato je v procese obnove je nujno potrebno vključiti tudi strokovnjake iz regije in poleg vojaških tudi gospodarske, zakonodajne, humanitarne, sociološke, zgodovinske, kulturne, verske in druge relevantne faktorje. Glede na bodoče spremembe v regionalnem vojaško političnem področju je potrebno vzpodbujati interdisciplinarno izobraževanje tistih vojaških in civilnih struktur, ki bodo v prihodnosti sprejemale odločitve; zlasti vojaške strukture in vojaški analitiki morajo razumeti, da bo glede na nove izvire nevarnosti in nestabilnosti v zvezi z razreševanjem sporov in konfliktov uporaba vojaške sile vedno težja, bolj komplicirana in manj sprejemljiva.

Pakt obvezuje države JVE, da v okviru obstoječih struktur mednarodne skupnosti razvijajo skupno strategijo za utrjevanje stabilnosti in doseganja gospodarske rasti in da za doseganje teh ciljev sodelujejo med seboj in s PS JVE oz. z donatorji. Pri tem so EU in druge mednarodne organizacije ponudile državam prejemnicam pomoč, hkrati pa so izrazile tudi svoja eksplicitna pričakovanja v zvezi z uvajanjem procesa demokratizacije in gospodarske obnove in razvoja v regiji.

V okviru PS JVE se bo tako preverjala smiselnost in učinkovitost ne samo zunanje in varnostne politike, ampak tudi drugih skupnih politik EU glede na njeno obsežnost in pričakovane rezultate o integraciji oz. vsaj o pridruženem članstvu držav JVE EU do l. 2010. Zaradi dolgotrajne jugoslovanske krize, ki jo podaljšuje neodgovorna in samovoljna politika jugoslovanskih oblasti, je PS JVE dobil prioriteto mesto v evroatlantskih odnosih v okviru novega Transatlantskega programa¹⁴, kot tudi v političnem dialogu med EU in Rusijo. Vzpostavljena je primerljiva struktura nadzora nad doseganjem ciljev: za vprašanja demokratizacije in političnih transformacij so zadolžene SE in OVSE, za ekonomsko obnovo, reforme in integracijo EU in mednarodne finančne institucije, za varnostna vprašanja in razvoj ustreznih regionalnih struktur pa OVSE in NATO. Specialnega koordinatorja PS JVE imenuje EU po konzultacijah z OVSE, ki mu je dolžan periodična poročila.

Pomanjkljivost pakta je njegova velikost in nepreglednost; realizacijo načrtov upočasnjuje pomanjkanje lastnih sredstev in odvisnost od donatorskih konferenc oz. od mednarodnih finančnih ustanov. Problematičen je tudi razmeroma skromen obseg vpliva držav prejemnic na celoten proces zagotavljanja trajnega miru v regiji. Zaradi obsežnosti in zgodovinske pogojenosti sporov, zaradi enormnih kulturnih razlik in zaradi razlik v položaju posameznih držav v regiji in različne dinamike njihovega napredovanja, bo prisotnost PS JVE vsaj se v naslednjem srednjeročnem obdobju zelo smiselna in potrebna.

¹⁴ Vsebina Transatlantskega programa, ustanovljenega l. 1990, je polno in enakopravno partnerstvo med EU in ZDA na gospodarskem, političnem in socialnem področju.

6 SKLEP

V nalogi sem proučevala možnosti vpliva mednarodnih organizacij na vzpostavljanje miru in miroljubne koeksistence in zagotavljanje dolgoročne stabilnosti in varnosti na kriznih in potencialno kriznih območjih v Evropi in v njeni sosesčini in sicer sem se poglobila v način delovanja OVSE in Pakta stabilnosti za JVE; v nadaljevanju sem v ta kontekst pozicionirala tudi Slovenijo in predstavila njene vplivne potenciale glede na njeno relativno majhnost v primerjavi z razsežnostjo problema vzdrževanja miru v globaliziranem okolju.

Današnji globalizirani svet je mogoče gledati enodimenzionalno, ga zaobjeti z enim pogledom, ga uzreti kot homogeno celoto in ga podvreči enotnemu in standardiziranemu razumevanju, poleg tega pa je svet, v katerem živimo, mozaik utrinkov, ki prihajajo v naše vidno polje in v zavest marsikdaj povsem naključno, preko medijev, ki nam pričarajo iluzijo prisotnosti na kraju dogodka, preko komunikacijskih sredstev, ki zmanjšujejo oddaljenost od sogovornika, preko računalnikov, ki nam nudijo neobvladljivo količino podatkov in informacij in preko naših zaznav, iz katerih si pod vplivom vseh navedenih dražljajev oblikujemo podobe, stališča, norme in vrednote, ki nas omejujejo in združujejo hkrati v naših stikih s soljudmi in v širšem kontekstu tudi v odnosih med državami. Meddržavni odnosi pa so, podobno kot odnosi med posamezniki, zelo pogosto zaznamovani s krizami in konflikti. Da bi postala uspešnejša pri reševanju kriz, bi mednarodna skupnost morala najprej bolje razumeti izvor in pomen konfliktov in se učiti iz zgodovine.

Kot je že samemu nazivu Evropa imanentno nasilje¹⁵, je tudi vsa zgodovina Evrope zaznamovana s vojnami. Uvod v zadnja krvava dogajanja v Evropi predstavlja politična delitev Evrope po drugi svetovni vojni, ki je relativno integralno celoto na umetni način razdelila na dva dela, od katerih se je prvi, zahodni del, razvijal naprej v normalnem ritmu, vzhodni del pa je bil podvržen popolnoma drugačnemu, umetno ustvarjenemu političnemu, ekonomskemu in družbenemu sistemu. Kot vse ostale države, ki so bazirale na sovjetskem političnem sistemu, tudi države JVE niso dosegale kakšnega pomembnejšega celokupnega napredka svojih sistemov, ob tem pa je gledano iz današnje perspektive evidentno, da v času komunizma ni bil bistveno deformiran oz. uničen kolektivni spomin na širše zgodovinske osnove, iz katerih so te države izšle. Medtem ko je vsiljeni socialno ekonomski model postopno, a sistematično degradiral njihov skupni gospodarski razvoj in s tem tudi življenjski standard, ni uspel prodreti v duhovno sfero njihove družbe, ki je tudi v pogojih najtrše represije ohranila zavest

¹⁵ V grški mitologiji je Evropa izjemno lepa hči feničanskega kralja Agenorja, ki jo je Zevs, kralj bogov, zvalil na Kreto in jo v podobi orla posilil.

pripadnosti neki drugi kulturi. Prav kulturno duhovna dimenzija kot motivacijska sila občutka pripadnosti Evropi potrjuje, kako pomembno vlogo je ta faktor imel v transformaciji Evrope po padcu železne zaves. Ko je sistem, ki so mu države JVE pripadale skoraj pol stoletja, razpadel, so te družbe nadaljevale tam, kjer so bile prisilno ustavljene v svojem naravnem zgodovinskem razvoju in kot naravno stanje stvari sprejele način življenja, kakršen jim je bil onemogočen zadnjih nekaj desetletij in v katerem so demokracija in tržno gospodarstvo osnovni temelji razvoja. Da bi lahko ponovno zavzele svoje mesto v Evropi, pa morajo sprejeti določene standarde in načela razvitih držav. To, kar je državam JVE res potrebno, se nanaša prvenstveno na pospešeno obnovo gospodarstva, za to pa potrebujejo vsestransko pomoč mednarodne skupnosti.

Evropa je po koncu hladne vojne uspešno vzpostavila novo varnostno ureditev vzajemnega zaupanja miru in povezovanja z multilateralnimi varnostnimi organizacijami, kakršni sta OVSE in PS JVE in v katerih uspešno deluje tudi Slovenija. »Za razliko od ZDA Evropa nima posebnih problemov z zunanjim svetom. Ima normalne trgovinske odnose s celim svetom, uvaža potrebno energijo in surovine in plačuje z dohodki od izvoza. Njen dolgoročni strateški cilj je mir« (Todd 2003, 185). Mir je mogoče graditi z resnično demokracijo, spoštovanjem človekovih pravic, obnovljenim gospodarstvom in s procesom sprave v družbeni skupnosti, stabilnost se vzpostavlja na tako zgrajenih temeljih pozneje, nikakor pa ne brez njih ali celo pred tem. Mir kot nasprotje oboroženih spopadov je pogojen s konstituiranjem pravne države, ki zagotavlja demokracijo in spoštovanje človekovih pravic in omogoča razvoj gospodarstva. Pri tem pa morajo države iskati tudi lastno pot in morajo skozi določene tranzicijske procese. Pri tranziciji je močna prvina gospodarstvo, ključni elementi pa so splošna zrelost družbe, način organiziranja političnih sil v državi in način delovanja opozicije.

Tragična veriga dogodkov v bivši Jugoslaviji se je začela z vojno v Sloveniji l. 1990 in je trajala skoraj deset let. Tako se ob vstopu v 21. stoletje JVE sooča s skoraj istim številom problemov kot l. 1991, s tem, da so se razlike med narodi v regiji v zadnjih desetih letih še poglobile. Problemi so globoki in strukturni in jih je mogoče reševati samo s celovitim pristopom. Oboroženi spopadi v JVE med leti 1991 in 1999 so povzročili preseljevanje celih narodov, ogromno človeških žrtev in travm, uničenje infrastrukture in zaustavitev investicij, poleg tega pa so območje definitivno zapustili premnogi široko izobraženi in izkušeni strokovnjaki, ki bi lahko bistveno pripomogli k celoviti prenovi regije. Zaradi razčlovečenega nasilja se je spremenil emocionalni profil posameznikov in celih narodov, posledično pa so se spremenila tudi njihova politična stališča.

Izhodišče sodobne znanosti je v domnevi, da je svet povsem dojemljiv za znanost in razum in da ima v sebi vse elemente, potrebne za harmonično delovanje vsega človeštva. Pri tem je naloga znanosti, da te elemente – različno definirane kot soglasje interesov, ekonomski zakoni, svobodna trgovina, sodobne komunikacije – odkrije, naloga prava, da jih uveljavi povsod, kjer še ne prevladujejo, naloga pogajanj in kompromisov pa je, da te elemente odkrijejo pod površjem navideznih konfliktov (Morgenthau 1995, 117).

Spopad v JVE ima pomembne implikacije ne samo za Evropo, ampak tudi za druge dele sveta. Nestabilnost območja JVE trajno vpliva na odnose znotraj mednarodne skupnosti in se manifestira v nezanimanju za investiranje v regionalno stabilizacijo, ki ne kaže stvarnega napredka. Zgodovina tega območja in še zlasti njegova novejša zgodovina nam zelo nazorno razkrivata napake, do katerih je prišlo pri sprejemanju rešitev in pri njihovi uporabi. Odločitve o preventivnih akcijah je potrebno sprejemati odločno in brez odlašanja, saj dolgotrajni zastoji povečujejo stroške regionalne stabilizacije, medtem ko pravočasne reakcije bistveno pripomorejo k varčevanju sredstev. Kratkoročne akcije mednarodne skupnosti kot način reševanja krize morajo biti dovolj fleksibilne in odprte za prilagojeno ukrepanje v prihodnosti in morajo biti konsistentne z dolgoročnimi rešitvami. Reševanje varnostnih vprašanj se mora osredotočiti ne preprečevanje in omejevanje sporov, še preden prerastejo v (oborožene) konflikte.

Čeprav so spopadi v bivši Jugoslaviji med leti 1991 in 1999 imeli skupne zgodovinske korenine in so bili na pogled predvidljivi, so bile reakcije mednarodne skupnosti prepozne in neprimerne, manjkale pa so tudi jasne vizije in realni cilji. Kot se je spopad širil, so emocionalni faktorji igrali vse večjo vlogo in stanje se je slabšalo. Vse do pred kratkim je bila mednarodna skupnost osredotočena na napore dokončanja oboroženega spopada na tem območju. Sedaj je čas za začetek procesa ki bo privedel do trajne, dolgoročne stabilnosti v regiji in za institucionalizacijo regionalnih ustanov, ki bodo sposobne pravočasno zaznati spore in jih ob podpori mednarodnih organizacij razreševati s političnim dialogom in s tem preprečevati oborožene spopade. V tem kontekstu je za doseganje dolgoročnih in trajnih rezultatov bistvenega pomena aktivno sodelovanje lokalnih dejavnikov s tega območja. Glede na to, da imajo celovito razumevanje dogajanj in se zavedajo realnih omejitev, lahko aktivno prispevajo k iskanju dolgoročnih rešitev. Potrebno je poskrbeti za razvoj analitične podpore in dvig izobrazbenega nivoja tistih, ki bodo sprejemali odločitve, ki se nanašajo na preventivne akcije in dolgoročne strategije. To je pomembna omejitev, ki ne bi smela biti zanemarjena zaradi zahtev po hitrem doseganju rezultatov. Pričakovanje, da se lahko globoke čustvene, psihološke, družbene in gospodarske rane hitro zacelijo, ni realno, kot tudi ni racionalno zanemariti njihovih učinkov. »Lahko se naučimo videti svet tak,

kakršen je in se izvijemo in objema ideologij, trenutnih iluzij in medijskih permanentno lažnih alarmov, kot se je o tem izrazil Nietzsche. S tem si damo priložnost, da se izognemo najbolj kontraproduktivnim dejanjem« (Todd 2003, 196). Najpomembnejša naloga mednarodne skupnosti v prihodnosti bo razvoj in vzdrževanje celovite strategije za dolgoročno stabilizacijo regije JVE. Za države JVE regije so glavni cilj notranje spremembe, sredstva za doseganje tega cilja pa so poleg ostalih tudi vključevanje v regionalne, evropske in mednarodne strukture. Za mednarodne organizacije je cilj umirjanje strasti v regiji in njegova integracija v evropski in mednarodni pravni red, kar pa je mogoče samo z doseganjem dovolj visokega oz. sprejemljivega nivoja sistemske združljivosti razvitih in tistih, ki se jim pridružujejo. V zvezi s tem je vzpostavljena hierarhija ciljev: na vrhu je razvoj demokratičnih političnih procesov, zasnovanih na poštenih volitvah, pravni državi, odgovorni zakonodaji in neodvisnem sodstvu, spoštovanju človekovih pravic in svoboščin, manjšinskih pravic in pravice do svobodnih in neodvisnih medijev, borbi proti korupciji in izgradnji civilne družbe. Naslednja zelo pomembna tema so dobri medsosedski odnosi, ki jih na zaupanju in sodelovanju s svojo posredniško vlogo pomaga graditi OVSE, vzporedno pa se ob podpori PS JVE ustvarjajo temelji zdrave makroekonomske politike, ki bo omogočila razvoj dinamičnega tržnega gospodarstva.

Varnost, stabilnost in razvoj Slovenije je zaradi zgodovinskih, kulturnih, geografskih in narodnostnih izhodišč več ali manj neločljivo povezan z varnostjo in stabilnostjo Zahodnega Balkana in JVE in ima po desetih letih intenzivnih prizadevanj na področju vzpostavljanja demokratičnih institucij in stabiliziranja strankarskega prostora določene izkušnje in znanja, ki jih skozi OVSE in PS JVE lahko ponudi državam JVE in s tem prispeva k politični stabilizaciji območja. Politična modernizacija v prostoru JVE se nanaša na oblikovanje političnih strank in strankarskega dialoga in vzpostavitev parlamentov in učinkovitih demokratičnih parlamentarnih institucij, ki bodo sposobni opustiti staro zakonodajo in utemeljiti moderno evropsko politiko in tako ustvariti okvir za obnovo, rast in razvoj ekonomskih potencialov. Slovenija je uspela obnoviti in razširiti dobre odnose, tudi gospodarske, z vsemi državami, ki so nastale na področju nekdanje Jugoslavije in bi zlasti lahko pomagala pri boljši uporabi njihovih parlamentarnih in vseh ostalih političnih resursov, saj je hitrost politične modernizacije tesno povezana s prenovo gospodarstva. Države v regiji morajo postati odgovorne svojim državljanom in druga drugi za prevzemanje evropske ureditve in institucij in spoštovanje norm in principov OVSE in PS JVE. Z izpolnjevanjem prevzetih pravnih obveznosti in vključevanjem v globalizacijske gospodarske tokove morajo druga drugi garantirati spoštovanja prevzetih pravil v političnem dogovarjanju. Tako bo v širšem kontekstu vzpostavljeno makroekonomsko in politično okolje, v katerem se lahko dolgoročno oblikujejo pogoji poslovanja, ki pomembno vplivajo na gospodarsko sodelovanje in izkoriščanje razvojnih možnosti podjetij iz Slovenije.

LITERATURA

- Benko, Vladimir. 2000. *Sociologija mednarodnih odnosov*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Benko, Vladimir. 2000a. *Zgodovina mednarodnih odnosov*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Grizold, Anton. 1999. *Evropska varnost*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Hinsley, Frances, H.. 2001. *Suverenost*. Beograd: Filip Višnjič.
- Huntington, Samuel, P.. 2005. *Spopad civilizacij in preoblikovanje svetovnega reda*. Ljubljana: Mladinska knjiga Založba
- Lajh, Damjan. 2002. *Pakt stabilnosti*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Morgenthau, Hans. 1995. *Politika med narodi*. Ljubljana: DZS.
- Oppenheim, Felix, E.. 1998. *Morala v zunanji politiki*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede
- Organization for security and cooperation in Europe. 2005. *Kultura dialoga: norme, načela, zaveze, institucije, delovanje: OVSE 30 let po Helsinkih*. Ljubljana: Ministrstvo za zunanje zadeve Republike Slovenije.
- Soros, George. 2002. *George Soros on globalization*. New York: PublicAffairs
- Todd, Emmanuel. 2003. *After the empire: the breakdown of the American order*. New York: Columbia University press.

